HİNDUİZMİN KUTSAL METİNLERİ

# VEDALAR

KÜRŞAT DEMİRCİ

BİLİMSEL ARAŞTIRMA DİZİSİ/15

işaret

İŞARET YAYINLARI: 52
BİLİMSEL ARAŞTIRMA DİZİSİ: 15

o

DİZİ EDİTÖRÜ
İSMET UÇMA

KİTABIN ADI: HİNDUİZM'İN KUTSAL METİNLERİ VEDALAR ◘ YAZARI: KÜRŞAT DEMİRCİ ◘ DİZİN: K. DEMİRCİ ◘ TASHİH: İŞARET ◘ KAPAK VE İÇ DÜZENLEME: YAZIEVİ İLETİŞİM HİZMETLERİ ◘ DİZGİ ve OFSET HAZIRLIK: BEY AJANS, 512 76 97 ◘ BASILDIĞI YER: İSTANBUL ◘ BİRİNCİ BASKI: AĞUSTOS 1991 ◘ BASKI: ELDİM OFSET ◘ CİLT: BAYRAK MÜCELLİTHANESİ ◘

HİNDUİZM'İN KUTSAL METİNLERİ

# VEDALAR

KÜRŞAT DEMİRCİ

işaret
Ankara Cad. no: 107/63 Cağaloğlu-İstanbul Tel: 519 17 28

## KISALTMALAR

A.Ü.D.T.C.F.D., Ankara Üniversitesi
Dil ve Tarih Coğrafya
Fakültesi Dergisi / Ankara
Ar., Archaeology., / New York
I.R.F.H.O.R., International Review
for the History of Religions / Amsterdam
J.O.A.O.S., Journal of American
Oriental Society / Baltimore
J.O.R.A.S., Journal of Royal Asiatic Society / London
S.A., Studies on Asia / New York
Ed., Editör
C., Cilt

*-Başta babam olmak üzere yeryüzünün bütün soylu insanlarına-*

## İÇİNDEKİLER


ÖNSÖZ ..... 11

KAYNAKLAR VE ARAŞTIRMALAR ..... 15
I- KAYNAKLAR ..... 16
1. Vedaların Nüshaları ..... 16
2. Genel Hindu Tefsirleri ve Çeşitli Hind Kaynakları ..... 17
3. Grek, Çin ve Müslüman Kaynakları ..... 18
II- ARAŞTIRMALAR ..... 21

GİRİŞ ..... 25
I- TERİMLER, KAVRAMLAR ..... 25
II- GENEL OLARAK VEDA LİTERATÜRÜ ..... 28
III- VEDALARIN ORTAYA ÇIKMASINDAN ÖNCE HİND YARIMADASININ GENEL TARİHİ DURUMU ..... 29
IV- VEDALARDAN ÖNCE YERLİ HİNT DİNLERİ ..... 32
V- HİND-AVRUPALILAR VE HİNDİSTAN'IN İŞGALİ ..... 35

BİRİNCİ BÖLÜM
VEDALARIN TERTİBİ VE MUHTEVASI ..... 39
I- RİG VEDA'NIN TERTİBİ ..... 40
II- SAMA VEDA'NIN TERTİBİ ..... 42
III- YACUR VEDA'NIN TERTİBİ ..... 43
IV- ATHARVA VEDA'NIN TERTİBİ ..... 43

İKİNCİ BÖLÜM
VEDALARDA TANRILAR VE İLAHİ GÜÇLER 47
I- ÖNEMLİ TANRILAR 51
Tanrı Agni 51
Tanrı İndra 54
Tanrı Varuna 55
Tanrı Dyaus 56
Tanrı Rudra 57
Tanrı Savitri 58
Tanrı Soma 58
II- TÂLİ TANRILAR 60
Aditi 60
Fırtına Tanrıları Marutlar 60
Tanrı Puşan 60
Tanrı Vişnu 61
Yama ve Yimi 61
Tanrı Pracapati 61
Tanrı Tvastr 61
Tanrı Mitra 62

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
VEDALAR'DA KOZMOLOJİ VE ESKATOLOJİ 65

SONUÇ 71
Ek-I: VEDALAR'DAN SEÇME METİNLER 75
Ek-II: COOMARASWAMY ÖRNEĞİ 84
TERİMLER SÖZLÜĞÜ 95
KAYNAKÇA 99
DİZİN 103

*"Ey İndra, eğer senin gibi bütün herşeyin tek rabbı olan bir tanrı olsaydım, beni öven ilahicilerime binlerce inek bahşederdim.*

*Ona sevinerek yardım eder, ona; bilge ilahicime istediklerini verir, bir dediğini iki etmezdim. Eğer ey müşfik tanrı, senin gibi bütün ineklerin rabbı olsaydım".*

*Rig Veda, VIII, 14. I-2.*

# ÖNSÖZ

Yeryüzünde hiçbir din Hinduizm'in sahip olduğu kadar çok sayıda kutsal kitap külliyatına sahip olmamıştır. Vedalar, Brahmanalar, Puranalar, Upanişadlar ve Mahabharata, bu geniş külliyatı meydana getiren kutsal kitaplar içerisinde en önemli olanlarıdır. Hindu geleneğine göre Vedalar, Brahmanalar ve Upanişadlar "sruti", yani vahy ürünüdürler; bunların dışında kalanlar ise "smruti", yani gelenekdir. "Sruti" sutraları (okumaları) içerisinde en önemli kutsal metin ise Vedalar'dır. Yahudilik için Eski Ahid'in ilk beş kitabı olan torah (Tevrat) ne ise, Hinduizm için de Vedalar odur. Vedalar, "yaratılmamış" ve ebedi kelamdır. Hinduizm'in bütün sonraki kitapları, Hindu geleneğine göre, Vedalar'a yazılan şerhden ibarettir.

Hinduizm'deki bu kadar önemine rağmen, Vedalar'ı ve Vedalar içerisindeki doktrini bugünkü Hindu inancından ayırmak gerekmektedir. Vedalar'ın muhtevası, gerçekte bugünkü Hinduizm'in içerdiğinden çok farklıdır. Vedalar'da çok tanrılı bir eğilim varken, bugünkü Hinduizm panteizme kaçan Brahmanalar ve Upanişadlar içerisindeki tevhidi temayül üzerinde temellenmiştir. Vedalar kendisinden sonra meydana getirilen Brahmanalar ve Upanişadlar'dan çok farklıdır. Brahmanalar'da temel konu kurbanın değeri ve tek tanrı inancıdır; Upanişadlar'da ise en önemli yapı panteizme kaçan tek tanrılı bir imandır. Bugün Hinduizm adı verilen doktrin Vedalar'dan yaklaşık 2000 yıl sonra, M.S. VIII. yüzyıldan itibaren ortaya çıkmıştır. Bu Hinduizm ise, Brahmanalar, Upanişadlar, Mahabharata gibi külliyatlarla, yerli halk arasında

dolaşan inançların bir karmaşası olup, Vedalar'ın doktrininden oldukça farklıdır. Mamafih, Hristiyanlar'ın Eski Ahid'i kabul ediş mantığı ile Hindular da Vedalar'ı kabul etmişlerdir. Bu tez incelenirken dikkat edilmesi gerekli olan en önemli nokta budur.

Vedalar ve Hinduizm arasındaki sınırı çizdikten sonra Vedalar'ın muhtevasına kısaca temas etmekte yarar vardır.

Vedalar M.Ö. 1500-1000 arasında meydana getirilen dört ayrı kitaptan oluşur: Rig, Sama, Yacur ve Atharva. Bu kitapların herbiri ayrı dönemlerde ortaya çıkmıştır. En erken ortaya çıkan kitap Rig Veda'dır (M.Ö. 1500 civarı). En son meydana getirilen Veda ise Atharva Veda olup M.Ö. 1000 civarına tarihlenir. Vedalardaki temel konu, tanrılara sunulan övgüler, tanrılardan istenilen dilekler ve büyü formülleridir. Ölümden sonraki hayat, cennet ve cehennem gibi motifler üzerinde durulmaz. Oysa daha sonraki kutsal kitaplarda bunlar ana konulardır.

Gerçekte Vedalar üzerine yapılacak herhangi bir çalışmada üzerinde durulacak o kadar çok geniş konular karşımıza çıkmaktadır ki, bunları bir tek tez içerisinde işleyebilmek pek mümkün görünmemektedir. Konunun bu kadar geniş boyutları olması dolayısıyla incelenecek konuların titizlikle seçilmesi gerektiği inancı bizi en çok zorlayan olaylardan biri olmuştur. Herşeyden önce Vedalara bir girişi yapmak son derece zor bir olaydır. Vedaların ortaya çıkışı o kadar kompleks bir geri zemini incelemeyi gerektirmektedir ki, sırf bu alan üzerine batıda yapılan yüzlerce çalışma vardır.

Yukarıdaki sebepten dolayı Kaynaklar ve Araştırmalar adı ile kaleme aldığımız kısmı geniş tutmak zorunda kaldık. Böylece Vedaların geri zeminini teşkil eden düşünceyle ilgili kaynaklardan daha iyi anlaşılabileceğini umuyoruz.

Yine yukarıdaki nedenden dolayı Giriş kısmını geniş tutma ihtiyacını hissettik. Vedaların ortaya çıktığı muhit en az Vedaların kendisi kadar incelenmeye değer bir konu teşkil eder. Burada Vedaların ortaya çıktığı şartları ve Vedalarla ilgili önemli terimleri vermeye çalıştık.

I. Bölüm Vedaların tertibine ve bu meyanda muhtevasının

incelenmesine yöneliktir. Vedaların tertibi ve muhtevası içiçe geçmiş bir konudur. Bu sebepten bu iki konuyu aynı başlık altında incelemek uygun olacaktır.

II. Bölümün konusu Vedalardaki en önemli yapı olan ilahi güçlerin ya da tanrıların nitelikleriyle ilgilidir. Bu bölümde Vedalardaki teolojinin yapısını incelemeye çalıştık. Vedalarda ilahi varlıkların yapısı başlıbaşına bir konudur. Bu nedenden dolayı bu bölümü geniş tutmaya özen gösterdik.

III. Bölüm ya da son bölüm Vedalardaki kozmoloji ve eskatoloji inancı ile ilgilidir. Vedalarda kozmoloji ile ilişkili bol referans varsa da, eskatoloji ile ilişkili imalar yok denecek kadar azdır. Bununla birlikte kozmoloji, var oluş; eskatoloji de yok oluş kavramlarını işlediği için her ikisini de aynı bölüm içinde işlemeyi gerekli gördük.

Bunların yanında ek bölüm olarak Vedalardan seçme çeviriler yaptık. Burada seçilen metinler Vedaların bütünü hakkında fikir verebilecek mahiyettedir.

Bu incelemeyi yapmaktaki en büyük amacımız herşeyden önce Vedaların ülkemizde hiç incelenmemiş olmasıdır. Oysa Vedalar komple olarak elde bulunan yeryüzündeki en eski kutsal metindir. Bunun yanında Vedaların söylendiği dil, Hind-Avrupa dillerinin ilk örneğidir. Çalışma bu açıdan dilciler için de caziptir.

Böylesine çok yönlü bir konuyu işlerken belli bir metod izleyebilmenin ne kadar zor olacağı tahmin edilebilir. Bununla birlikte bizim ana meselemiz ya da bakış açımız dinler tarihi olduğu için metodu bu iskelet üzerine yerleştirdik. Bu gerekçeyle iki ana sınır içinde kaldık, biri Vedaların formel yapısı; diğeri Vedaların muhtevası. İlki tezimizin birinci bölümünde bulunur; ikincisi de tezimizin geri kalan kısımlarında incelenmiştir. Bu arada yeri geldikçe konunun diğer önemli yanlarını da -mesela dilbilim- sunmaya çalıştık. Bütün bunlar gözönüne alındığında tezimizin, daha sonraki çalışmaları bekleyen bir giriş çalışması olduğu anlaşıla-

caktır.

Bana bu konuda çalışma imkanı veren değerli hocalarım da bu tezin yapılmasında en az benim kadar emeği geçen kişiler olmuşlardır. Bu sebepten dolayı hocalarım Prof. Dr. Mustafa Fayda, Yrd. Doç. Dr. Sürcyya Şahin ve Doç. Dr. Ö. Faruk Harman'a ve dostum Ar. Gör. M.E.Kılıç'a bu satırlarla teşekkür etmeyi zorunlu bir borç olarak kabul ediyorum.

## I- KAYNAKLAR

18. yüzyılda İngiliz işgali altına girmesiyle birlikte Hind kültürü üzerine batı dillerinde çok sayıda çalışma yapılmaya başlanmıştır. Bunun iki önemli nedeni vardır: Birinci ve en önemlisi bölgeyi egemenlikleri altında tutan İngilizlerin yerel kültürleri tanıma ve bunu pragmatik maksatlar doğrultusunda kullanma arzusu; ikincisi ve daha az önemlisi Hind kültürünün üzerinde bolca araştırmalar yapmaya değecek kadar zengin bir yapıya sahip olması. Bu iki önemli neden Hindistan üzerine yapılan çalışmaların niçin bu kadar çok olduğunu yeterince açıklayacak mahiyettedir.

Bununla birlikte 20. yüzyılın ortalarından itibaren araştırma maksadının sömürgeci niyetlerden arınarak Hindistan'ın enteresan ve eksotik yapısını ortaya çıkarmak gayesine kaydığını gözlemleyebiliriz. Yerli Hindoloji uzmanlarının yetişmesi de bu yeni temayüle genişçe katkı yapmıştır. Böylece başlı başına Hindoloji bilim dalı doğmuştur.

Batılıların ve özellikle İngilizlerin yukarıda açıklanan sebeplerden dolayı Hind kültürüne gösterdikleri ihtimam Sanskrit ve diğer yerli Hint dillerindeki ana kaynakların ve bu arada yine aynı konuyla ilgili diğer milletlerce yazılan eserlerin çok erken tarihlerden itibaren batı dillerine çevrilmesine sebep olmuştur. Böylece Vedalar, Brahmanalar, Upanişadlar, Bhagavat Gita gibi çeşitli Hind eserlerini 19. yüzyıldan itibaren batı dillerine çevrilmiş olarak görüyoruz.

Tezimizin konusunu teşkil eden Vedalar da böyle bir muhit

içerisinde erken dönemlerden itibaren batı dilerine aktarılmış ve yine bu tarihlerden itibaren bu çeviriler üzerine dayalı olarak konuyla ilgili çok sayıda telif araştırmalar yapılmıştır.

Bu eserleri gözönüne alarak Vedalarla ilgili kaynak eserleri önem sırasına göre şu şekilde tasnif edebiliriz:

1. Vedaların nüshaları.
2. Genel Hindu tefsirleri ve çeşitli Hind kaynakları.
3. Grek, Çin ve Müslüman kaynaklar.

### 1. Vedaların Nüshaları:

Vedaların bugün elde olan Sanskrit dilindeki yazılı metinleri M.S. 14. yüzyılda ortaya çıkar. Sadece birkaç tane fragmen M.S. II. yüzyıla kadar çıkmaktadır. Bu tarih, Vedaların meydana getirildiği M.Ö. 1200 civarı gözönüne alındığında oldukça geç bir tarihtir. İleride incelenceğiı üzere Vedalar başlangıçta şifahi olarak söylenmiş ve çok sonraları yazıya geçirilmiştir. Bunun en büyük nedeni şifahi geleneğin anıyı ve hafızayı sürekli dinç tutmasıdır. İkinci önemli bir neden de Vedaların herkese açık olmayan sırrını yazılı hale getirmeden yabancıların bu bilgiye sahip olmasını önlemek kaygısıdır. Özellikle sır cemaatlarında görülen bu kaygı şifahi geleneği kutsal bir yapıya büründürmüştür. Bu endişeden dolayı Vedalar çok geç bir tarihte yazıya geçirilmiştir.

Bugün batı dillerine muhtelif zamanlarda yapılan Veda çevirilerinde M.S. 14. yüzyılda yazılan nüshanın çeşitli edisyonları esas alınmıştır. Bu çevirilerin çoğunu İngiliz dilindekiler kapsar. Bu sebepten dolayı biz bu konuda fazla bir sıkıntı çekmedik.

Bizim tezimizde esas olarak kullandığımız İngilizce tercüme editörlüğünü Max Müller'in yaptığı dev eser "Sacred Books of the East"in XLII., XLVI., XXXII. ciltlerinde bulunan Veda çevirileridir (1). Elli cilde varan bu dev külliyat Asya medeniyetine ait kutsal veya felsefi metinlerin İngilizceye mükemmel çevirilerini

(1) Ed. M. Müller, *Sacred Books of the East*, Vedic Hymns, Oxford-London 1906.

kapsar. Çevirilerin çoğu 20. yüzyılın başlarında yapılmışsa da, bazı metinler 1960'lı yıllarda gözden geçirilerek yeniden basılmıştır.

Bu külliyat içerisindeki Vedalara ait üç cildin çevirisi Oldenberg, Bloomfield ve Müller tarafından yapılmıştır. Fakat ne bu çeviriler, ne de batı dillerindeki diğer çeviriler Vedaların tümünü ihtiva etmez. Eksiklik gibi görünen bu durum, çoğunlukla Rig Veda'daki ilahilerin diğer Vedalarda aynen kullanılmış olmasından ve çoğu ilahinin önemsiz şekilde aynen tekrar edilmesinden kaynaklanır. Bütün bunlar gözönüne alındığında bu tip ilahilerin çevrilmesinin gereksizliği kendiliğinden ortaya çıkar. Bundan dolayı İngilizce'deki çeviriler yeterince tatmin edici olarak kabul edilebilir.

Biz Müller'in edisyonunu ve kısmen çevirisini yaptığı bu eserin yanında münferid Veda tercümelerini de kullandık. Bunların başında Griffith (2) ve Macdonell'in (3) çevirileri gelmektedir.

## 2. Genel Hindu Tefsirleri ve Çeşitli Hind Kaynakları:

Vedalarla ilgili ana kaynak mahiyetindeki eserlerin başında şüphesiz Vedalardan sonraki kutsal metinler olan Brahmanalar Upanişadlar, Puranalar ve Mahabharata gelir. "Vedantik literatür" adı altında incelenen bu kitaplar, Hindu geleneğine göre Vedaların tefsiri mahiyetindedir. Bu kutsal metinlerin İngilizce'ye toplu çevirisi Müller'in edisyonunu yaptığı söz konusu külliyatta bulunmaktadır.

Bu tip eserlerin yanında en önemli olanlardan biri de Yaska'nın Vedalar üzerine yaptığı tefsirdir. Yaska'nın Nirukta adı verilen tefsirinde (M.Ö. 500 civarı) Vedalardaki öğretilerin sistematize edilmiş halini buluyoruz. Her ne kadar bu eserin orijinali kayıpsa da, ona ait referanslar çeşitli kaynaklarda serpiştirilmiş hal-

(2) T.H. Griffith, *The Hymns of the Rig Veda*, Banaras 1920.
(3) A.A. Macdonell, *Hymns from the Rig Veda*, Calcutta tarihsiz.

de mevcuttur (4).

Bu tür tefsirlerden biri de Sankara'nın tefsiridir (M.S. 8. yüzyıl). Bu tefsir Müller'in edisyonu içerisindeki Vedalar çevirisinde mütercimler tarafından bolca kullanılmıştır.

Bunların yanında Vedaların otoritesini reddeden Samkhya, Budizm ve Cainizm gibi öğretilerde de dolaylı olarak referanslar mevcuttur.

Fakat unutulmaması gerekli olan bir nokta, herşeye rağmen bu kaynakların bizi dolaylı olarak ilgilendirmesidir. Çünkü bu kaynakların hepsi Brahmanizm'in ya da Upanişad doktrininin bakış açısı ile Vedalara yaklaşmışlardır. Oysa bu doktrinlerin bakış açısı M.Ö. 8. yüzyıldan sonra ortaya çıkan, görünüşte çok tanrılı Vedalardan uzak olgun bir Hindu görüşüdür. Bundan dolayı bu noktayı sık sık hatırlamak gerekmektedir.

### 3. Grek, Çin ve Müslüman Kaynakları:

Hind kültürüne ait en erken ciddi referanslar Miletos'lu Hecataeus (M.Ö. 6. yüzyıl) ve Ctesias'dan (M.Ö. 6. yüzyıl) gelir. Bu en erken referanslar arasında bazen ilginç bilgilere de rastlıyoruz. Bunlardan birine göre Hindli bir filozof Atina'ya gelmiş ve burada Socrates ile görüşmüştür. Bu gelenek bize Eusebius (M.S. 315) kanalıyla gelmektedir (5).

Özellikle M.Ö. 327'de Büyük İskender'in Hindistan'ı işgali bu kültürün batı dünyasınca tanınmasına neden olmuştur. İskender'in bu işgali sırasında yanında bulundurduğu Pynnho ve Onecicrdus'un Hindistan üzerine geniş bilgileri olduğu ve bunları batı dünyasına aktardıkları biliniyor. İskender'in halefi Selevkos Nikator'un elçi olarak Hindistan'a gönderdiği Megestenes Hind felsefesi üzerine genişçe bilgi verir. Megestenes'ten sonra Piletea'lı

(4) M. Müller, *Contributions to the Science of Mythology*, New York 1897, 481.

(5) Ed. R. B. Harris, *Neoplatonism and Indian Thought*, Norfolk 1982. 286.

Diamachus ve Dianizos da Hindistan'a elçi olarak gönderilmiştir. Onlar da Hind kültürü üzerine dolaylı bilgiler verir. M.Ö. 200 civarında çok sayıda Grek vatandaşı Hindistan'a yerleşmişti. Bunlar vasıtasıyla dolaylı da olsa Grekler Hind kültürü üzerine epeyce bilgi sahibi olmuşlardı. Plotinus ve Proclus'un Upanişadları okuduğu sanılmaktadır (6).

Bununla birlikte Grek kaynakları özellikle Upanişadlar ve Budist metinler üzerine bilgi verirler. Vedalar üzerine verdikleri bilgiler çok dolaylıdır. Bu nedenden dolayı genel Hind kültürü açısından önemli olan Grek kaynakları Vedalarla ilgili çalışmalarda temel başvuru eserleri arasında yer almaz.

Grek kaynaklarının durumuna Çin ve Müslüman kaynaklarda da rastlanır. Genel Hindu çalışmaları açısından önemli olan Çin ve İslâm kaynakları, Vedaları incelemelerinde bu derece bir önemi haiz değildir.

Hind kültürüyle ilgili Çin kaynakları genellikle Hindistan'a hac görevi için giden Budist Çinlilerin bıraktığı anı türündeki seyahatnamelerden oluşur. Fe-Shien (M.S. 5. yüzyıl) Hsing (M.S. 7. yüzyıl) ve Hsueng Tsang (M.S. 7. yüzyıl) Hindistan'a giden üç önemli Çinli hacıdır. Bunların içerisinde özellikle Hsueng Tsang'ın bıraktığı kitap önemlidir. "Si-Yu-Ki" (batı dünyasına ait Budist kayıtları) adı altında derlediği gezi notlarında Hsueng Tsang döneminin Hind kültürü hakkında genişçe bilgiler verir (7).

Bununla birlikte ne Hsueng Tsang'ın ne de diğer Çinli hacıların hind kültürü hakkında verdikleri bu bilgiler bizim işimize fazla yaramamaktadır. Bunun en büyük sebebi Çinli hacıların gözlem yaptığı Hindistan'ın bir Hindu ülkesi olduğu gerçeğidir. Onların Hindistan'a indiği dönemde olgun bir Hindu kültürü mevcuttu. Hacıların ilişki kurduğu insanlar veya gelenekler Vedalar, Brahmanalar, Upanişadlar ve Mahabbharata gibi külliyatlarla beslenen karma ve genişbir kültüre sahip durumda bulunuyorlar-

(6) Harris, 287.

(7) Çin'li hacılar hakkında toplu bilgi için bkz. S. Bael, *Buddhist Records of the Western*, London 1906.

dı. Vedalar her ne kadar bu dönemde de kutsal külliyat olarak kabul ediliyorduysalar da, Vedaların ortaya çıktığı çağ artık kapanmış, Vedik kültür kozmopolit bir hale gelmişti. Bunun yanısıra Çinli hacılar Budist oldukları için Hindu Hindistan'ından ziyade Budist Hindistan'ı ile ilgileniyorlardı. Bu nedenlerden dolayı onların Vedalar hakkında verdikleri bilgiler tali ve dolaylıdır.

Bu ilk devir Hindologlarından sonra Hindolojinin bayraktarlığını Müslümanlar üstlenir. Nevbahtî (Ö. 910), el-Mes'udî (Ö. 956), el-Müsebbihî (Ö. 1029), İbn Nedim (Ö. 990), Abdü'l-Kahir el-Bağdadî (1038), Birûnî (Ö. 973 civarı), İbn Hazm (Ö. 1064) ve Şehristanî (Ö. 1153) bu konuda en önde gelen isimlerdir (8). Müslüman yazarlar böylece "makalat", "ed-diyanat" ve "el-fırak" türünden eserler meydana getirmişlerdir. Ne var ki Grek ve Çin kaynakları için geçerli olan durum Müslümanlar için de geçerli olmaktadır. Müslüman kaynaklar da olgun ve kozmopolit bir Hindistan hakkında bilgi vermektedir. Bu sebepten dolayı Müslüman kaynaklar da Vedalarla ilgili olarak ciddi bilgiler vermezler.

Bütün bunlar gözönüne alındığında Vedalar incelemelerinde ciddi bir kaynak sıkıntısıyla karşılaştığımız söylenebilir. İlk bakışta doğru gibi görünen bu durum derine inildiğinde önemini kaybetmektedir. Çünkü herşeyden önce Vedaların kendi nüshaları birer ana kaynak mahiyetindedirler. Bunun yanında yukarıda sıralanan diğer kaynaklardan da faydalanma imkanımız vardır. Bütün bu bilgiler yumağı bir araya getirildiğinde ortaya oldukça geniş bir inceleme alanı çıkmaktadır. Bu bilgiler de bizi istenilen sonuca götürmede yeterlidir.

(8) G. Tümer, "Biruni'nin Karşılaştırmalı Dinler Tarihi Çalışmaları", Biruni'ye Armağan, Ankara 1974, 211.

## II- ARAŞTIRMALAR

Böyle bir çalışma için şüphesiz herşeyden önce gerekli olan kaynak Vedaların esas kendi nüshalarını -tabii ki okuyabileceğimiz dilde olmak üzere- bulabilmekti. Bunun için fazla bir sıkıntı çekmeye gerek yoktur. Daha önce söylediğimiz üzere Müller'in edisyonu bizim temel aldığımız eserdir. Burada Vedalar şerhleriyle birlikte verilmektedir. Bazen karışık olan ilahilerin çevirisinde mütercimler Almanca ve Fransızca çevirilere de başvurmaktadırlar; bu da şüphesiz bu çevirilerin değerini arttırmaktadır. Müller'in bu edisyonu bugün batıda hâla revaçtadır. Batılı tercümelerin yüzde yetmişe yakın bir kısmı İngilizce'dir.

Bu ana nüshayı tesbit ettikten sonra ikinci problem bu konuda yazılmış ciddi eserler bulabilmektir. Hindistan üzerine yapılan çalışmalar çok erken dönemlerden itibaren yapılmaya başlandığı için bu tip çalışmaların sayısı oldukça fazla miktarlara ulaşmaktadır. Çok sayıda çalışmanın arasından en iyilerini seçebilmek oldukça güç olmaktadır.

Erken dönemlerde yapılan çalışmaların başında üç önemli eser gelmektedir. Bunlardan ilki Max Müller'in "Contributions of the Science of Mythology" (New York 1897) adlı eseridir. Burada Vedalardaki ilahi kahramanların tahlilleri yapılmaktadır. Etimolojik bağlantılar incelenmektedir. Bundan sonra M. Bloomfield'in "The Religion of the Veda" (9) adlı çalışması gelir. Vedaların muhtevasını detaylıca inceleyen ilk eser budur. Vedaların tarihi, muhtevası ve tertibi üzerinde tatmin edici bilgiler ve kaynaklar vardır. Daha sonra Donald A. Mackenzie'nin "Indian Myth and Legend" (10) adlı eser ortaya çıkar. Hindu mitolojisi ile ilgili en önemli kaynaklardan biridir. Burada Vedalarda geçen ilahlarla ilgili efsaneleri bulmak mümkündür.

Vedalarla doğrudan ilgili ellili yıllarda yapılan çalışmalardan en önemlisi Majumdur tarafından yazılan "The History and

(9) M. Bloomfield, *The Religion of the Veda*, New York 1908.
(10) D. A. Mackenzie, *Indian Myht and Legend*, London 1913.

Culture of the Indian People" (11) adlı eseridir. Bu eser bu tezde kullanılan yayımların başında gelmektedir. Majumdur'un çalışmasındaki en önemli gelişme Vedaların, Aryaların Hindistan'a inişinden önceki yerli kültürlerle olan münasebetinin işlenişidir. 1957'de Radhakrişnan'ın New Jersay'de basılan "A Source Book in India Philosophy" adlı eseri de önemlidir.

Bizim tezimizde kullandığımız önemli eserlerden bir diğeri de Joseph Campbell'in "Oriental Mythology" (12) isimli kitabıdır. Bu eserde Vedaların kozmolojik anlayışı üzerine derin tahliller mevcuttur.

Diğer bir önemli çalışma da Eliade'nin "A History of Religious Idea"sıdır (13). Genel bir dinler tarihi olan bu eserde Eliade mukayeseli olarak Vedik dini işler. Özellikle öteki dinler ile mukayese yapmak açısından bu eser çok önemlidir. Bizim de en sık kullandığımız eserlerin başında gelmektedir.

Bu tezde üzerinde durulan önemli konulardan biri de mümkün olduğu kadar süreli çalışmalardan yararlanmak olmuştur. Bunun en faydalı yanlarından biri en son yapılan çalışmaları izleyebilmektir. Bu çeşit süreli yayımların 1987'ye kadar gelenlerini bulabildik. "Journal of American Oriental Society" (Baltimor) bunların en başta gelenidir. Burada Hindoloji alanında yapılan enson çalışmaları makaleler halinde bulmak mümkündür. Bu şekilde öneme sahip bir diğer süreli yayın "Journal of Royal Asiatic Society" (London) olup, bu Jurnal'in 1987'ye kadar gelen sayılarını bulmamız mümkün olmuştur. Özellikle bu ikinci Jurnal ana metinlerin tahlilini ya da Sanskrit metinlerin İngilizce'ye çevirilerini kapsadığı için son derece önemlidir. Bunların yanında önemli oranda faydalandığımız şu yayımları da zikretmek uygun olacaktır: "Bulletin Of School Oriental" (London), "Journal of Asian History" (London), "Studies on Asia" (Lincoln), "Archaelogy" (New York) ve "International Review for the History of Religi-

(11) R. C. Majumdur, *The History and Culture of the Indian People*, c. II, London 1951.

(12) J. Campbell, *Oriental Mythology*, London 1982.

(13) M. Eliade, *A History of Religious Idea*, (İng. ter. W. Rb Trask), Chicago 1982.

ons" (Amsterdam).

Türkçe'de bu konuda yapılan çalışmalar ise ne yazık ki çok azdır. Bizim Türkçe'de faydalandığımız süreli yayımların başında Ankara Ünv. D.T.C.F "Doğu Dilleri Bölümü dergisi" gelmektedir. burada Vedalarla ilgili değilse de Hinduizmle ilgili çalışmaları bulmak mümkündür. Türkçe'de Hinduizmle ilgili çalışmaları yayınlayan bir diğer dergi de yine aynı fakültenin "Araştırmalar dergisi"dir. Burada özellikle Kemal Çağdaş'ın Hinduizmle ilgili bolca çalışması mevcuttur. Bunun dışında da sağda solda kalmış birkaç makale bulmak mümkün olmaktadır. Şüphesiz bu durum Türkiye'de yapılacak Hindoloji çalışmaları açısından büyük bir talihsizlik teşkil etmektedir.

## I- TERİMLER, KAVRAMLAR

Hinduizm, başka bir dinde görülmeyecek şekilde oldukça geniş bir dini literatüre sahiptir. Bu zengin literatürün başlangıcı Vedalar dönemine kadar (M.Ö. 1200 civarı) uzanır. Özellikle Upanişadların ortaya çıkışından (M.Ö. 800'den) sonra Hinduizm zengin bir felsefi boyut kazanmıştır. Bunlara paralel olarak Hindu doktrinine yeni kavramlar eklenmiştir. Bu terimler özel bir tez konusu olacak kadar geniştir. Bu sebepten dolayı burada bizle en doğrudan ilişkili birkaçını açıklamak yeterli olacaktır. Böylece Vedaların genel Hindu anlayışındaki yeri daha sağlıklı bir şekilde ortaya konabilecektir.

Anlaşılması gerekli olan terimlerin başında büyük bir dini imana bağlılığı ifade eden "Hindu" kelimesi gelir. Genel olarak Vedaları ve Hinduizme ait diğer kutsal metinleri ve bunlarla ilgili doktrinleri kabul edenlere "Hindu" adı verilmektedir. Bununla birlikte Hinduizm adını verdiğimiz imana bağlı olanlar için bu kelime birşey ifade etmemektedir. Bizim bu terimle adlandırdığımız insanlar kendilerini "Vedaların takipçileri" anlamında "varnasrama" terimiyle isimlendirirler ve çağırırlar (14). "Varna" ve "srama" kelimelerinden müteşekkil olan bu özel terim tanı tamına bir çeviri ile gerçekte, "dört kastı kabul eden" anlamına gelir. Böylece "varnasrama" teriminin "Vedaların takipçileri" anlamına geldiğini söyleyebiliriz. Bu şekilde kast sistemi ile vedaların ne kadar içiçe olduğunu anlayabiliriz.

Hinduizm ve dolayısıyla "Hindu" sözcükleri ise Sanskrit di-

(14) A. C. B. S. Prabhubada, *Srı Isopanişad*, London 1974, 6.

linde nehir anlamına gelen "sindhu" kelimesinden türetilmiştir. Bu kelimenin Farsça'daki karşılığı olan "hindu" ise bu Sanskrit kelimenin Grekçe'ye "h" düşmesiyle "İndia" şeklinde geçmesine yol açmıştır. Terim önceleri nehir için kullanılırken sonraları bütün Hindistan için kullanılır olmuştur (15). Bu terimi bütün Hindistan için ilk kullanan ise muhtemelen Romalı Virgil'dir (16). Sanskrit dilinde Hindistan'a verilen ad ise "bharata varsha"dır (17).

Bugün Hinduizmle ilgili çalışmalarda literatüre giren terimler de böylece "India" ve "Hinduizm" olarak yerlerini almıştır.

Sayıları 700 milyona varan ve çoğuda Hindistan'da yaşayan Hinduların batılı terimle "kanonik" olan önemli kutsal kitapları da burada işlenen tezin esasını teşkil eden Vedalardır.

"Veda" (=Vid) kelimesi Sanskrit dilinde tam bir çeviri ile "bilgi" yani kutsal bilgi anlamına gelir. Grekçe'deki "foida", Gotça'daki "wait", Almanca'daki "weiss", eski İngilizce'deki "wit" ve Latince'deki "video" bilmek manasına geliyor olup bu Sanskrit kelimeden türemiştir (18).

Bu bilgi, yani "Veda" Hindu inancına göre ruh dünyasından Tanrı Krişna'dan gelir. Veda (=bilgi) kavramına eş olarak benzer şekilde kullanılan bir terim de "sruti"dir. Literatürde kimi zaman bu iki terimin birbiri yerine kullanıldığı görülür. "Sruti" işitmek, yani şifahi olarak gelen "kutsal bilgi"yi işitmek anlamına gelir (19).

"Bilgi"de (Veda kitabında) ilk öğretilen Brahman (Tanrı) dır. Hindu geleneğine göre Brahman "bilgi"yi almış, aziz Naranda'ya ve diğer şakirtlere dağıtmıştır. İşte "bilgi" günümüze kadar bu şakirtler sayesinde gelmiştir. Bhagavat Gita adlı eserde "Veda" bu şekilde açıklanır. Yine Bhagavat Gita'ya göre "bilgi"nin amacı

(15) J. Finegan, *Archaeology of the World Religions*, London 1965, 12.
(16) Ed. J. Jurju, *The Great Religions of the Modern World*, New Jersey 1940, 47.
(17) W. H. Gilbert, *Peoples of India*, Washington 1944, 2.
(18) Bloomfield, 17.
(19) Campbell, 189.

Krişna'yı yani Brahman'ı bulmaktır (20).

Krişna geleneğine göre başlangıçta tek bir Veda vardı ve onu okumak gerekli değildi, çünkü halk bir kez işittiği bilgiyi bir daha asla unutmayacak bir zekaya sahipti. Fakat 5000 yıl önce Vyasedeva, Veda'yı kendi çağındaki halkın okuması için yazılı hale koydu. Veda'yı dörde böldü (Rig, Sama, Yacur ve Atharva), sonra bu Vedaların sorumluluğunu şakirtlere verdi. Yüksek bir aileden doğmakla birlikte bilgi niteliği açısından yeterli olmayan kişilere ("dvija" ve "bandhu"lara) "Mahabharata"yı verdi. Sonra Vyasedeva Vedaları alimler ve filozoflar için "Vedanta Sutra" denilen bir külliyatta topladı (21).

Bu mitolojik anlatımın gerisinde Vedaların değerine verilen önemin dışında tarihi bir olayı bulmak pek mümkün görünmemektedir. Daha ilerde görüleceği üzere Vedaların teşekkül tarihi M.Ö. 1200'lerden önceye gitmediği gibi, dört Veda'nın kanonizasyonu da ayrı zamanlarda yapılmıştır.

Veda (bilgi) yanılmazdır, çünkü o tanrı ile başlayan, kemale ermiş efendilerin mükemmel halkasıyla ulaştırılan bir bilgidir. Vedaların ilk sözü rabbın kendi tarafından söylenmiştir. Tanrı en mükemmel (purnam) olduğuna göre O'nun varlığının maddi doğanın kanunlarına bağlı olması beklenemez. Veda da ondan kaynaklanan bir kutsal söz olduğundan son derece yetkindir.

(20) Praphubada, XII.
(21) Prahubada, XV.

## II- GENEL OLARAK VEDA LİTERATÜRÜ

En geniş anlamıyla alındığında, bir kutsal kitap külliyatı olarak Veda literatürü kendi dört çeşidinin (Rig, Sama, Yacur ve Atharva) dışında Vedaların tefsiri mahiyetinde olduğu kabul edilen Brahmanaları, Upanişadları ve Puranaları da içine alır. Gerçekte bu son üç külliyat Vedalardan sonra meydana getirildiği gibi, dört Veda'yla da doğrudan bir alakası yoktur. Akademik çalışmalarda "Vedalar" ile "Vedik literatür" arasında bir ayırım yapılır. "Vedalar" çalışması sadece dört Veda'yı ihtiva eder. "Vedik literatür" ise daha geniş olarak yukarıda adı geçen bağımsız ve münferit kitapları kapsar. Bizim tezimizin de doğrudan Vedalarla sınırlı olduğu açıktır.

Tezimize konu olan vedalar dört tanedir: Rig, Sama, Yacur ve Atharva. Bunların dışında "Beş Veda" diye anılan bir külliyat varsa da, bunlar tefsir mahiyetinde olan küçük kitapçıklardır. Tarih olarak en erken teşekkül eden Veda, Rig Veda'dır. Bu sebepten bu Veda diğerlerine göre daha önemlidir.

Vedalarda ilahiler şeklinde olan metin, gerçekte bazılarını bilip, bazılarını bilemediğimiz rahipler tarafından çeşitli ilahi güçlere adanan dualar, şarkılar ve çeşitli deyişlerden müteşekkildir.

Tezimizin son kısmında çevirilerle bir kısmı sunulacak örneklerde görüleceği gibi, metinde doğrudan vahy ürünü olarak görülebilecek herhangi bir yapı yoktur. Rahiplerin söylediği çeşitli ilahileri içeren, bir nevi dualar külliyatı halindedir. Hindular metindeki deyişleri rahiplerin vahy yoluyla aldıklarına inanırlar; böylece metin ve vahy arasında doğrudan bir ilişki kurulmuş olur.

Vedalar şifahi gelenek olarak bugünkü Pakistan ve Hindistan toprakları içinde meydana çıkmış ve gelişmiştir. Vedaların ortaya çıkışı bu sınırlar içindeki bazı kültür değişiklikleri ile yakından ilişki-lidir. M.Ö. 1500-1200 arası kuzeyden Pakistan ve Hindistan içlerine inen bugünkü Avrupalıların atalarını meydana getirecek olan Hind-Avrupalılar veya Ariler bölgede oturan Dravid,. Polinezya, Afrika ve diğer ırklara mensup yerli kabileleri hakimiyetleri altına aldıktan sonra, Vedalar adı verilecek olan külliyatın ilk şifahi geleneğini meydana getirmişlerdir. Vedaların meydana çıktığı bu muhiti kısaca anlatmak Vedaların tarihi konumunun anlaşılmasına katkıda bulunacaktır.

## III- VEDALARIN ORTAYA ÇIKMASINDAN ÖNCE HİND YARIMADASI'NIN GENEL TARİHİ DURUMU

Bugünkü Pakistan ve Hindistan topraklarını içine alan bölgede bilinen ilk kültür ikinci ara buzul döneminde, M.Ö. 400.000 ile yaklaşık 200.000 arası kuzey batıda görülen Soan kültürüdür. Bu kültürün Java ve Çin kültürleriyle münasebeti olduğu bilinmektedir. Batı, orta ve güney Hindistan'da da aynı dönemde Madras Aşelleen adı verilen kültür görülür (22).

Kuzey batı Hindistan ve Pakistan'da esas gelişkin kültür ise M.Ö. 2500'de İndus vadisinde iki büyük bronz çağı şehri olan Pencap'daki Davi nehri üzerinde Harappa ve güneyde Sind'de İndus nehri üzerinde Mohancodaro'da parlamıştır (23). Özellikle bugünkü Pakistan sınırları içinde kalan bu bölgeler, Hint yarımadasında parlak bir dönemi başlatır.

Bu kültüre ait şehirlerde ele geçirilen insan iskeletlerinin incelenmesi sonucu bölgede iki ırk grubunun varlığına dair deliller toplanmıştır:

1) Proto-Austroloid özellikler gösterenler

2) Akdeniz çevresi etkisi gösterenler. İlk grubun Seylan adasının Veddoid kabilelerinin ataları olduğu ileri sürülmektedir (24).

Bu konudaki son çalışmalardan biri Hindistan antropoloji araştırmaları direktörü Dr. B. S. Gaha tarafından ortaya konulmuştur. Ona göre bu bölgenin yerli halkları şunlardır:

1) Zenciler, 2) Proto-Austroloidler, 3) Mongoloidler, 4) Akdenizliler, 5) Batı Brekesefalleri, 6) Nordikler (25).

Bunlardan zenci gruplar Andaman'da halen mevcuttur. Assam'da ve doğu Bihar'da da aynı ırkın bakiyesi devam etmektedir. Bu ırkın daha sonra gelen Proto-Austroloidler tarafından asimile

(22) Campbell, 151.

(23) G. F. Dales, "New Investigations at Mohenjodaro", Ar., New York 1965, c. 18, s. 2, 147.

(24) Campbell, 56.

(25) Majumdur, 143.

edildiği görülüyor. Hindistan ve civarındaki bu zencilerin Arabistan yolu ve İran-Belucistan sahil bölgesi kanalıyla Afrika'dan geldiği bilinmektedir. Bu gruplar Hindistan'dan öteye Malaya'ya kadar geçmişlerdir. Başta bugünkü Bengalce olmak üzere Afrikalıların dili bölge halkının diline genişçe etkide bulunmuştur (26).

Bu zencilerden sonra bu topraklara gelen Proto-Austroloidler de bugünkü bölge kültürüne geniş olarak etki yapmışlardır. Proto-Austroloidlerin ana yurdu Taywan, Okyonusya ve Avusturalya'ya kadar uzanan geniş bir üçgeni içine alır. Özellikle dilde, bugünkü Sanskritte bu ırka ait dilin izini görmek mümkündür. Muz (kadali), hindistan cevizi (narikale), keten (tarpasa), ipek (solmali, sombali) gibi pek çok kelime bu ırktın binlerce yıldır korunan mirasının ufak kalıntılarıdır. Hatta Hindistan'da bugün bile tapınılan linga (erkek cinsiyet uzvu) Proto-Austroloid mirasıdır (27).

Hindu toplumunda belli bir yer işgal eden, kuzey Hindistan'da "nichawwer" veya "barani" adıyla bilinen törenle, nazar değmesinin defedilmesi gibi bazı sihri törenler Proto-Austroloid menşelidir. Sylvian Lévi, Atharva Veda'da geçen "tabuva" sözcüğünün Polinezyaca "tapu" ve "tabu" kelimesiyle ilişkisine dikkat çekmiştir. Polinezya kozmogonisi ve Rig Veda'daki "nasadiya" duası (X. 129) işlediği kozmogonik motifler dolayısıyla benzerdir. Ayın safhalarına göre günlerin sayılması geleneği yine Hind kültürüne Polinez kültürünün mirasıdır. Yine Hind kozmoginisinde yer alan burçlardan hiç olmazsa birinin adı Polinezca'dır (Matrika., Polinezca Mataraki) (28).

Hindistan'daki bir başka ırk olan ve bugün dili Belucistan'daki Brahui grubu tarafından konuşulan Ural-Altay menşeli Dravid kültürü de Vedalar üzerine etkide bulunmuştur. Tanrı Şiva'nın adının Dravid menşeli olduğu ileri sürülmektedir. Dravidlerle akraba olan bugünkü Tamillerin dilinde Sivan "kırmızı" anlamına gelir. Siva ilk Aryalarca "nila lohita" (mavi boğazlı kırmızı

(26) Majumdur, 148.
(27) Majumdur, 149.
(28) Majumdur, 150.

kişi) olarak bilinmekteydi. Şiva'nın lakaplarından biri olan "sambha" yine Tamilçe'de "sembu" şeklinde telaffuz edilir ve "bakır" yani kırmızı metal anlamını taşır (29).

(29) Majumdur, 162.

## IV- VEDALARDAN ÖNCE YERLİ HİND DİNLERİ

Uzun bir tarihi geçmişe sahip olan Hind kıtasında Vedaların teşekkülünden önce (M.Ö. 1200 öncesi) yukarıda sayılan halkların kendilerine mahsus bir yazısı olduğu bugün Harappa ve Mohencodaro'da yapılan kazılarda bulunan metinlerden anlaşılmaktadır. Bu yazı resim yazısı olup, menşei M.Ö. 4. bine çıkar. Bununla birlikte kil tabletler üzerine yazılmış olan bu yazının henüz okunamamış olması Vedalar öncesinde yerli halkın dinini anlayabilmekte en önemli kapıyı en azından şimdilik kapalı tutmaktadır. Bu kaynak eksikliğinden dolayı söz konusu yerli kabilelerin dini hayatlarının anlaşılması a) arkeolojik materyalden b) bugün hâla varolan bu grupların yaşayan kültürlerinden c) Vedalarda görülen etkileri dolayısıyla Vedaların incelenmesinden çıkarılmaktadır.

Vedalarda bu yerli halka "düz burunlu" anlamına gelen "anas" şeklinde hitap edilir. Klanlar halinde yaşamaktadırlar, oldukça zengindirler. Genellikle yüksek tepelerde olmak üzere kendileri için pek çok müstahkem mevkiiler yapmışlardır. Vedalarda bu insanlara "kurban sunmayanlar", "garip adakları olanlar", "fallusu (erkek cinsiyet uzvu) tanrı edinenler" diye hitap edilir. Bu insanların çoğu savaşlarda işgalci Hind-Avrupalılar tarafından yakalanmış ve onların "dasa" sözüyle andıkları köleliğe mahkum etmişlerdir (30).

Bu kabilelerden gerek Vedalar yoluyla olsun, gerek başka kanallarla olsun pek çok dini öge bugünkü Hinduizm'e geçmiştir.

Esasta çok tanrılı bir dine sahip olan bu kültürlerde en bariz dini olaylardan biri yaygınca ibadet gören fallus kültü ile dişi bir güce tapınma işlemidir. Söz konusu şehirlerde yapılan kazılarda çok sayıda oldukça iri boyutlarda erkek cinsiyet uzvu tasviri ele geçirilmiştir. Bu külte Vedalarda da temas edilir. Yerlilere "fallusu ilah edinenler" adı verilmiştir. Fallus kültünün bereket kültü ile ilişkisi olduğu bilinmektedir.

(30) Ed. J. N. Faraqhar, *Outline of the Religious Literature of India*, London 1920, 5.

Vedalardan önceki halklara ait önemli yerli kült, daha sonra Vedalara ve dolayısıyla Hinduizm'e de geçecek olan tanrıça Şiva ibadetidir. Etnolog Wilhelm Koppers, Şiva ile ilişkili olarak bugünkü Hindistan'da ana tanrıça ve ona kurban sunuluşu ile ilgili pek çok veri toplamıştır.

Bunlarla ilgili bir örneği yerli topluluklardan Dravid menşeli Khondolar arasında buluyoruz. Khondoların "meriah" olarak bilinen insan kurbanları vardır. İngiliz işgali sırasında 1835'de çıkarılan bir yasa ile bu gelenek yasaklanmışsa da, gizli olarak varlığını hâla sürdürmektedir. "Meriah" ürünlerin iyi olması, rahatsızlıkların ve sıkıntıların defedilmesi maksadıyla tanrıçaya sunulur. "Meriah" ya satın alınır ya da çocukluktan itibaren kurban edilmek üzere yetiştirilirdi (31). Kurban sunma töreninden 10-12 gün önce adanan kurban adayının saçları kesilir, zeytin yağı türünden bir yağ ile hayvani yağ ve turmerik ile yağlanarak etrafında dönülür ve aday kurban edilirdi (32).

Hindistan'da günümüzde de uygulanan bu geleneğin varlığına ait ilk işaretler İndus vadisindeki Harappa antik şehrinde keşfedilen mühürlerde görülebilir. Buna ilk dikkati çeken şehrin hafiri Marshall olmuştur.

Burada bulunan bir taş mühür üzerinde bir erkeğin bir kadını kurban edişi görülmektedir. Bu örnek M.Ö. 2000 civarına ait olup İndus medeniyeti ile ilişkilidir (33).

Yine ikinci bir konuyu işleyen mühürler bu en eski Hind dini üzerine bazı ışıklar saçmaktadır. Bu mühürler Yoga yapar şekilde gösterilen bir insan tasvirine aittir. Bu örneklerden ilki, iki tane aksi yönde bulunan gazelin arkasında alçak bir kürsü üzerine oturmuş üç yüzlü bir kişiyi tasvir eder. Bu kişinin fallüsü dikili durumdadır (34).

Yukarıda sıralanan her iki örnekteki figürlerin Hinduizm'deki tanrıça Şiva'nın prototipi olduğu ileri sürülmektedir. Bi-

(31) Ölen kocanın ardından dulları yakmak geleneği olan "sati" kültü kimi görüşlere göre bu inancın kalıntısıdır. Campbell, 160.

(32) Campbell, 161.

(33) Campbell, 166.

(34) Campbell, 169.

lindiği üzere Şiva yoga tanrısıdır. "Muheshvara" formunda iken Şiva'nın üç yüzü vardır. Sembolü üçlü çataldır.

Yine ölü gömme geleneklerinden bu insanların ölümden sonra tekrar başka bir hayata inandıkları anlaşılmaktadır. Tekkalakato ve Hallur adı verilen şehirlerde bulunan ölü mezarlarından anlaşıldığına göre, erişkinler oval küpler içinde, çocuklar da genellikle iri kavanozlar içinde ölü eşyaları ile birlikte gömülmektedir (35).

Çarpıcı özellik, çocukların embryonik şekilde mezarlara yerleştirilmiş olmalarıdır. Bu tipi ölü mezarları Dekkan'da pek çok şehirde bulunmuştur. Bu, muhtemelen çocuğun yeniden dirileceğinin işaretiydi. Zira embriyonik şekilde gömülme, ikinci bir hayata aynı anne karnındaki pozisyonda başlamayı ima eder. Vedalar öncesinde mezarların (Hindistan'da) kısmen kadın rahmi şeklinde yapıldığı bilinmektedir ki bu da mezarın ikinci doğum yeri olarak kabul edildiğinin işaretidir (36).

Bazı uzmanlar işte ölenlerin bu pozisyonda gömülmesinde Hinduizm'in klasik dini inancı olan tenasüh doktrinini görmek istemişlerdir (37).

Bugün Hindistan'da hâla çok önemli bir inanç olan inek kültü de Hindistan'da Vedalardan önceki bu medeniyette görülür.

Mohancodaro'da arkeolojik kazılarda çok sayıda hayvan figürü bulunmuştur. Bunların arasında en çok rastlanılanı Brahmi öküzüdür. Bu dönemde inekden ziyade boğa kültünün yaygın olduğu yine yapılan kazılarda çıkan eserlerden bilinmektedir. Daha sonraki evrede boğanın yerini inek alır. İneğe atfedilen inanç Vedalara, bu kanal ve pratik uygulama kanalıyla daha sonraları Hinduizm'e geçmiştir. Atharva Veda'da ineğin kutsallaştırılma temayülleri açıkça belli hale gelmiştir. Rig Veda'da inek "aghanya" (öldürülmemesi gereken) diye zikredilir. İnekler ışık hüzmelerine

(35) M. S. Nagaraja, "New Evidence for Neolithic Life in India", Ar. New York 1967, c. 20, s. I, 35.
(36) M. Eliade, *Myth and Reality*, New York 1963, 86.
(37) Nagaraja, 35.

benzetilir. Konusu inek olan dualar vardır (38).

Hind kıtasında yerli halkların dini inançlarının tespiti daha çok günümüzde yapılan etnolojik çalışmalardan gelmektedir. Yaşayan Hinduizm bu araştırmalar için iyi bir çalışma alanı oluşturmaktadır. Bununla birlikte yaşayan bu kültürlerin otantikliği meselesi her zaman ilim dünyasını uğraştıran bir soru olmuştur. Bu problemin en açık çözümü de Vedalardan önce yerli halkların kullandığı resim yazısının çözülmesine bağlıdır.

## V- HİND AVRUPALILAR VE HİNDİSTAN'IN İŞGALİ

Vedaların ortaya çıkışı ile Hindistan'ı işgal eden Aryaların ya da Hind-Avrupalıların çok yakından ilişkili olduğu ve hatta tamamen kabul edilmese bile Vedaları meydana getirenlerin bizzat Arya kabileleri olduğu tezi., üzerinde hiçbir tereddüte yer vermeyecek şekilde oy birliğiyle uzlaşılan oldukça kesin bir bilgidir.

Yaklaşık M.Ö. 1500-1200 civarında dalgalar halinde ve uzun süreli savaşçı akınlarla Hindistan içlerine giren Hind-Avrupalılara ait oldukça kısıtlı bilginin büyük bir kısmı dört Veda'dan ve özellikle Rig Veda'dan gelir. Arya akınları ile Rig Veda'nın teşekkülü arasında fazla bir zaman geçmediği gözönüne alınırsa bu referansların önemi daha iyi anlaşılacaktır.

Vedaların dilinden de anlaşılacağı üzere bu ilk akıncı Aryalar bugünkü Sanskrit dilini de içine alan Hind dillerinin arkaik bir formunu konuşuyorlardı. Bu dil Hititçe, Toharca, Slavca ve Farsça ile yakından akrabaydı.

Rig Veda'ya göre kendilerini beş gruba ayıran Aryaların bu ayırım için kullandıkları terimler yine bu dille yakından akraba olan latince ile ortaktır. Buna göre Rig Veda'daki Sanskrit dilindeki "canas"lar, Latince'de "gens"lere; "vicas"lar Latince'de "vicus"lara tekabül eder. Bu üç grup "grama" (Lat. "grama") adı al-

(38) K. Çağdaş, "Hindistan'da İnek Kültü", A.Ü.D.T.C.F.D Ankara 1964, c. XIII., s. 1-2, 58.

tında iki gruba daha ayrılır (39).

Bugün hâla kullanılan "İran" kelimesi de "Ari" kelimesinin genetif plural hali oup "ürün yetiştirmek" fiiliyle ilişkilidir.

Bu konuyla ilişkili olarak önemli problemlerden biri de Aryaların ana vatanları ve buradaki kültürleridir. Aryaların ana vatanı muamması hâla çözülememiş olmakla birlikte konuyla ilgili genel olarak kabul edilen görüşler az çok farklarla şu şekilde özetlenebilir.

Bugünkü Grekleri, Latinleri, Keltleri, Slavları ve geçmişte Hititler ve akraba kavimleri içine alan batı ırkları ile birlikte ana Arya ırk grubu M.Ö. 2000'den daha önce Ren ve Don veya Ren ve batı Türkmenistan arasındaki geniş otlak arazilerde göçebe olarak yaşayan münferid kabileler halinde bulunuyorlardı. Dinyeper ve Danube arasındaki ovalarda yoğunlaşan batı kabile birliklerinden ilk Grekler, İtalikler, Keltler ve Germenler meydana geldi. muhtemelen Aral civarında gerçekleşen doğu bölünmesinden çeşitli Balto-Slavik kabileler ve ilk İranlılar ile Hindistan ve Pakistan'ı işgal edecek ilk Ari kabileleri ortaya çıkmıştır (40).

M.Ö. 1200 civarına doğru bu ana gruptan kopan Ariler, Afganistan'ı geçerek önce Pakistan'a sonra da Hindistan içlerine sızmışlardır. Bu ana gruptan kopup batıya gelen gruplar da Hititleri ve Mitannileri meydana getirmiştir. Mısır'da el-Amarna ve Anadolu'da Hititlerin başkenti Hattuşaş'da ele geçirilen çivi yazılı metinlerden bu sırada Önasya'ya gelen Aryalara dair ilk işaretleri ele geçiriyoruz. Bu metinlerden anlaşıldığına göre M.Ö. 1380 civarında Hitit kralı Şuppililiuma ve Mitanni kralı Mattivaza arasında yapılan savaş sonrası bir muahedede tanrılar şahit tutulmuş ve "İlani Miitra assiil İlani Uruwnas siil ilu İndara İlani nasatti ranna" şeklinde bir formüle kullanılmıştır. Burada geçen tanrı Mitra, Varuna ve İndra, Veda metinlerinde en çok saygı gören tanrılardandır (41).

(39) Ed. M. Jastrov, *Handbook on the History of Religions*, Boston tarihsiz, c. I, 27.

(40) Campbell, 175.

(41) S. Piggot, *Prehistoric India*, London 1950, 250.

Hindistan'a inen Arya kabileleri içinde Türklerin de olabileceği, en azından Pencap'a yerleştikten sonra Aryalar ve Türkler arasında ilişkilerin var olduğunu iddia edenler vardır (42).

Aryaların Hindistan topraklarında savaşlarla ilerlediğini biliyoruz. Vedalardan anladığımız kadarıyla Aryaların "dasyus" adını verdikleri yerli kabileler oldukça zengin şehirlere ve kalelere sahipti. Rig Veda I. 53'deki ifadeye göre yerlilerin şehirlerini Tanrı İndra yerle bir etmiştir. İndra kale tahrip edici (puramdra)dır.

Arya savaş arabalarının adı olan "ratha" Latince'de "rota" Keltçe'de "roth", eski yüksek Almanca'da "rad", Litvanyaca'da "ratas" ile ortaktır (43).

Genel olarak bu Aryaların başlangıçta sığır besleyen, at sahibi göçebe kabileler olduğu anlaşılıyor. Vedalardaki ifadelere göre cesaretli ve dayanaklı insanlardır. Vedalarda yansıttıkları bazı inançlarını şüphesiz kendileriyle birlikte Asya topraklarından Hindistan içlerine getirmişlerdi.

Bu bölümde Vedaların hangi tarihi muhit içerisinde meydana çıktığını ana hatlarıyla göstermeye çalıştık. Burada çizilen tablo Vedik düşüncenin sadece geri zeminini teşkil etmekle kalmamış, fakat aynı zamanda sonraki Hinduizm üzerine de genişçe etki yapmıştır. Bu etki M.S. 8. yüzyıldan itibaren tam anlamıyla meydana gelecek olan Hinduizm adıyla bilinen doktrin içerisinde eriyerek günümüze kadar varlığını sürdürecektir.

Bugün Hindistan'da hâla bulunan "Linga taşıyıcılar" mezhebi ki, erkek cinsiyet uzvuna tapmaktadırlar, bu etkinin ve sentezin kolayca ortaya çıkabilen yanlarını göstermektedir.

(42) Mackenzie; 29.
(43) Piggot, 276.

# BİRİNCİ BÖLÜM
# VEDALARIN TERTİBİ VE MUHTEVASI

Başlangıcı şifahi bir gelenek halinde M.Ö. 1200 civarına kadar giden dört Veda'nın dördü de aynı zamanda ve aynı mekanda meydana getirilmiş olmayıp uzun bir gelişme süreci içinde bugünkü şekline kavuşmuştur.

Çeşitli dönemlerde şifahi olarak nakledilen Vedalar en azından M.Ö. 5 veya 6. yüzyıla kadar bugünkü formunu almış değildi. Bu tarihten sonra Vedaların şifahi geleneğinin bugünkü haline geldiği anlaşılıyor.

Daha eski bir dille yazıldığı ve söylendiği belli olan Rig Veda, Aryaların henüz Hindistan'ın kuzeyinde ve Pakistan içlerinde bulunduğu sırada meydana getirilmiştir. bazı alimler Rig Veda'nın Pencap'da Ambala bölgesinde yeşerdiğini düşünmektedirler (44). Weber ve Muir gibi uzmanlar bu görüşü tasdik ederler. Keith, Hopkins ve çalışma arkadaşları tarafından ortaya atılan daha yeni bir görüşe göre ise Rig Veda bugünkü Ambala'nın güneyinde Saravasti nehri civarında meydana getirilmiştir. Brunnhofer, Hortel ve Hsing gibi diğer bir Hindologlar grubu da Rig Veda'nın Pencap'da değil fakat Afganistan ve İran'da meydana getirildiğini kabul etmişlerdir (45).

Eldeki dört Veda'ya ait en eski el yazmalarının çoğu M.S. 14. yüzyıldan öteye gitmez, sadece birkaç fragmen M.S. 2. yüzyıla çıkar. Eldeki bu yazmalar taşıdıkları adlara göre şunlardır: "Mssrs. Bapuji Jivanram", "Keçava Bhat bin Daji Bhat" ve "Van-

(44) Majumdur, 244.
(45) Majumdur, 244.

kan Bhatji".

Bu tarihlerden daha önceye ait çeşitli Veda tefsirleri Brahmanalar, Upanişadlar gibi çeşitli kitaplarda ve külliyatlarda Vedalara ait referanslar vardır ki, bunlar Vedalarla ilgili en erken yazılı dökümanlardır.

Veda adı söz konusu külliyata daha sonraları verilmiştir. Başlangıçta Vedaları belirten daha başka adlar kullanılmıştır. Mesela, "Rcah" (Ricalar, Dualar Mecmuası), "Yacunshi" (Liturjik mecmua ve Formüller), "Samani" (Melodiler), "Atharvangirasah" (Kutsamalar Lanetlemeler).

Genel olarak en eski kitap olduğu kabul edilen Rig Veda çoğunlukla ilahi şeklindeki cümleleriyle tanrılara düzülen duaları ve öçgüleri içine alır. Sama Veda veya ikinci Veda, Rig Veda ilahilerinin melodili olarak söylenişi ile ilgili melodi bilgilerini kapsar. Üçüncü kitap Yacur Veda bazen kendine has bazen de tamamen Rig Veda'dan alınmış ilahileriyle mer asimlerde kullanılacak duaları ve büyü formüllerini içine alır. En son Veda olan Atharva Veda, diğerlerinden daha farklı olarak yalnızca büyü formüllerini içerir.

## I- RİG VEDA'NIN TERTİBİ

Vedaların içersinde en erken döneme tarihlenen Rig Veda gerek bu nedenden. gerekse asli Vedik düşünceyi yansıtması açısından diğer üç Veda'dan daha büyük bir önem taşır.

M.Ö. 500 civarında Yaska'nın yazdığı en eski Veda tefsiri olan Nirukta'dan ve yine aynı dönemlere ait Pratisakhya'nın incelemelerinden anlaşıldığına göre, bu zamana kadar, diğer üçünde olduğu gibi Rig Veda'nın da kanonizasyonu tamamlanmıştı.

Bu tarihten sonra kanonik ve tam bir külliyat olarak Rig Veda tarih sahnesine çıkar. Bu haliyle Rig Veda 1017 ilahiyi kapsar, herbir ilahi 10 civarında verse (ayet)den müteşekkildir. Bu 1017 ilahi "kâinatın ve hayatın esrarengiz yapısı ile şaşkına dönen şiirsel düşüncenin tezahürü olarak, rahiplerin ağzı ile söylenen, yo-

ğun emirlerden ziyade şükür ve istek türünden duaları içine alan ve din duygusunun ulaştırdığı yüksek bir düşünce sistemini kapsayan ayetler halinde 10 ayrı kitapçık içine bölünmüştür" (46). İlerki bölümlerde daha geniş olarak incelenecegi üzere dualar, kutsamalar ve lanetleme formülleriyle karışık kâinatın yapısı üzerine spekülatif şekilde aranje edilen düşünceleri ihtiva eden Rig Samhita (düzenlenmiş Rig Veda) ilahileri çoğunlukla anonim olmakla birlikte bazen ilahilerin sonuna eklenen "...söyledi" ifadesinden anlaşıldığına göre belirli tarihi şahsiyetler tarafından da söylenmiş ve icra edilmiştir. Diğer Vedalar'da da görüleceği üzere daha önce söylenen bir ilahi veya ayet bir başka yerde ilişkili olduğu konuyla ilgili olarak şekil değiştirmiş durumda yeniden kullanılmıştır.

Rig Veda'nın diğer Vedalara göre daha önce yazılmış ve söylenmiş olduğunun delillerinden biri de Rig Veda'da kullanılan dilin diğer Vedalara göre daha eski olmasıdır. Mesela Rig Veda'nın yazarı daha gelişmiş bir kelime olan "savaşmak" sözcüğü yerine daha eski olan "mücadele vermek" (prtanayati, prtanyati), "mü'min olmak" yerine "tanrıları beslemek" (devayati), "dostça olmak" yerine "yakın bir ilişki göstermek" (sumanayate) ifadelerini kullanarak Rig Veda'nın daha eski bir külliyat olduğunu göstermektedir (47).

1017 ilahinin içine bölündüğü 10 mandala (kitapçık)dan 6'sı "aile kitapları" adı ile belli tarihi şahsiyetler tarafından yazılmıştır. 10 Kitabın II. ve VII. 'leri arasında kalan kitaplar (yani II., III., IV., V., VI. ve VII. kitaplar) Rig Vedanın çekirdeğini meydana getirir. Bu kitaplar geleneğe göre sırasıyla şu aileler tarafından yazılmıştır. Grtsamada, Viçvamitra, Vamadeva, Ari Bharadvaja, Vasistha ve Kanva (48).

Bugün bizce bilinen çeşitli Rig Veda nüshalarından en mükemmeli Sakala nüshası adı verilen edisyondur. Bundan başka Valakhilya ve Bashkala nüshaları daha vardır. Valakhilya'da Sa-

(46) Radhakrishnan, 4.
(47) Bloomfield, 27.
(48) Bloomfield, 27.

kala,nüshasının yedi mandalasının içine onbir mandala daha yerleştirilmiştir. Böylece bu nüsha diğer nüshalara göre daha fazla ilahi içine alır.

Rig Samhita'nın 10 mandalaya bölünüşü ve bu mandalalardaki ayetlerin düzenlenişi tesadüfi olmadığı gibi, ilk ve son mandalalardaki ayetlerin sayısının 191 olması da tesadüfi değildir. Bundan da anlaşılacağı üzere Rig veda yoğun bir tertip dönemi geçirmiştir.

Özellikle Yacur Veda'da olmak üzere Rig Veda ayetlerinin çoğunun öteki Vedalarda da kullanılışı bu Veda'nın temel kabul edildiğini gösterir. Rig Veda'nın diğerlerinden daha eski olduğunu kanıtlayan delillerden biri de budur.

Rig Veda ayetleri "rişi" adı verilen bir nevi rahipler grubu tarafından söylenirdi. Sonraki kısımlarda görüleceği üzere ayetlerin çoğu başta İndra ve Agni olmak üzere çeşitli tanrılara veya ilahi güçlere yöneltilen ilahileri kapsamaktadır.

## II- SAMA VEDA'NIN TERTİBİ

Sama Veda (samani=melodi) bütün Vedalar içinde menşei ve maksadının ne olduğu en iyi bilinen Veda'dır. Önemli yanı Rig Veda'daki ilahilerin söylenişine eşlik edecek melodilere yaptığı referanslardan gelir.

Sama Veda'nın metni üç form halinde düzenlenmiştir. İlki, melodiyle eşlik edilmeyen Rig Veda'dan aynen alınan ayetler. İkincisi, "arcika" (stanzalar kolleksiyonu) adı verilen ve çeşitli konulardaki ayetlerden oluşan metin. Üçüncüsü de, "ganas" ya da "şarkılar kitabı" denilen ve samanların (şarkıcı rahip) söylediği melodili ilahiler. Burada metnin yanında melodiyle ilgili notlar vardır (49). Üzerine samanın şarkı söylediği ayete "yoni" (kaynak) denir. Sama Veda'da 585 yoni vardır. Sama Veda'nın metni ayrıca Aranyaka Samhita, Uttararchika ve Purvarchika adı altında üç kısma daha ayrılır. Sama Veda'nın şarkı kitapçığı da Gramge-

(49) Bloomfield, 37.

yagana, Aranyageyagana, Ughana ve Ughyagana Sama Veda diye kısımlara ayrılır (50).

Sama Veda'da ilahilerin ithaf edildiği tanrı genellikle İndra'dır. İlahilerdeki övgü türü diğer Vedalardan pek farklı değildir.

## III- YACUR VEDA'NIN TERTİBİ

Kurbanın veya takdimenin sunuluşu ile ilgili merasimleri içine alan Yacur Veda iki temel kısma ayrılır. Krişna (veya Kara) Yacur Veda ve Sukla (veya Beyaz) Yacur Veda (51).

Kara Yacur Veda, Beyaz Yacur Veda'dan tarih olarak daha eskidir. Her ikisi de küçük aralıklarla Rig Veda'dan iki yüz yıl sonra meydana getirilmiştir. İçindeki talim bütünüyle rahiplere yöneliktir. Yacur Veda'nın toplam altı nüshasına sahibiz. Bunların ikisi Madhayanadana ve Kanva, Beyaz Yacur Veda'yı; geri kalan Taittiriya, Kathaka, Maitrayani ve Kapishtala Kara Yacur Veda'yı meydana getirir (52).

Yine Yacur Veda'dan dolayı bütün külliyata "Veda" adının verilişi Yacur Veda'nın önemini arttırmaktadır.

Yacur Veda'daki ayetlerin konuları büyük oranda kurban ve takdimenin sunuluşu ile ilgilidir. Doğrudan rahiplere hitap ettiği için dili ağdalıdır. Ayetlerin bir kısmı olduğu gibi Rig Veda'dan alınmadır. Önemi Rig Veda'ya göre daha azdır.

## IV- ATHARA VEDA'NIN TERTİBİ

Diğer üç Veda'dan daha değişik olan Atharva Veda bugünkü şekliyle en son Veda'dır. Hindu geleneği Atharva Veda'nın kanonikliği konusunda iki ayrı görüşe sahiptir. Bazı Hindu tefsirleri

(50) Majumdur, 230.
(51) K. Santham, *An Anthology of Indian Literature*, New Delhi 1969, 5.
(52) Majumdur, 231.

Atharva Veda'yı Veda külliyatına dahil etmezler. Özellikle Upanişadlarla birlikte başlayan Vedalara karşı güvensizlik temayülü M.Ö. 5. yüzyıldan sonra Atharva Veda'yı ihraç etme yolunda bir eğilime girmiştir. Bunun nedeni Atharva Veda'daki muhtevanın avami büyü formülleriyle dolu olmasıdır. Özellikle bilgiye önem veren entellektüel Hindu geleneğinde büyünün küçük görüldüğü bilinmektedir. Bununla birlikte bu konudaki pek çok uzmanın haklı olarak kabul ettiği doğrultuda biz de Atharva veda'yı Vedalar külliyatına sokmakta tereddüd etmiyoruz. Çünkü Atharva Veda, her ne kadar en son olarak meydana çıkan Veda olsa da ihtiva ettiği büyü formüllerinin Vedalar öncesi yerli Hindistan halkınca uygulandığını biliyoruz. Bu da Atharva Veda'yı Rig Veda'ya az çok yakın bir dönemlere tarihlendirmemize neden olmaktadır (53).

Atharva Veda'nın samhitası iki nüsha halindedir. Saunakiya ve Paipppala'da nüshaları. Genellikle Atharva Veda denildiğinde akla gelen Saunakiya nüshasıdır.

Atharva Veda'nın en eski ismi "atharvan girash"dır. Bu terim mitolojik iki aile olan Atharva ve Angiras adlarının birleştirilmesiyle elde edilmiştir. Erken dönemlerde "atharva" terimi "kutsal büyüler" veya "kutsamalar", ikinci terim de "büyücülük büyüleri" veya "lanetlemeler" anlamlarında kullanılmaktaydı.

Bu Veda'nın iki adı daha vardır. Bhhrgvangirasah (Bhrigu ve Angiura), diğeri Brahma Veda (54). Brahma Veda denmesinin sebebi bu kitabın daha çok Brahminlere yönelik ve onların her an elleri altında tuttukları büyüler, lanetleme veya kutsama formüllerini ihtiva etmiş olmasındandır.

Atharva Veda 730 ilahilik bir kolleksiyondur. Özellikle dönemin halk inançları, hekimlik, büyücülük gibi inanışları olduğundan dolayı bu konudaki önemi eşsizdir. Bu tür olaylarla ilgili olduğundan Atkharva veda'ya "ev kitabı" (grhyasutra)da denilir.

Bunların yanında daha sonra yazılmış olmakla birlikte dört Veda'ya tefsir mahiyetinde olan Brahmanaları da zikretmek ge-

(53) V. A. Smith, *The Oxford Hlistory of India*, Oxford 1970, 17.
(54) Bloomfield, 39.

rek, Rig Veda'nın iki Brahmana'sı vardır. Aitareya ve Kauşitakin veya Sankhayana, Kara Yacur Veda'nın Brahmana'sı kendi edisyonu içinde bulunur. Beyaz Yacur Veda'nın Brahmanası Satapata Brahmana adını alır. Yüz adet konferanstan meydana geldiği için "Yüz Yolun Brahmanası" anlamında ona bu ad verilmiştir. Sama Veda'nın Brahmanası Panchavimsa Brahmana'dır. Son Veda olan Atharva Veda'nın Brahmanası Gopatha Brahmana'dır. Brahmanların yazılış ve meydana getiriliş tarihi M.Ö. 8. yüzyıldan sonradır.

Hindu geleneğine göre Vedalar ve Brahmanalar "sruti" yani vahy ürünüdür. bunun dışında kalan literatür "smruti" veya gelenektir. Upanişadları birinci gruba sokmak daha uygundur. Bu özelliklerinden dolayı Vedalar Brahmanalar ile birlikte Hindu dini literatüründe en önemli yeri işgal ederler.

## İKİNCİ BÖLÜM
## VEDALARDA TANRILAR VE İLAHİ GÜÇLER

Pek çok primitif kültürlerin dinlerinde olduğu gibi Vedaların öğretisinde de en göze çarpan ve açık özellik çok tanrılılık ile mitolojik bir anlatım üslubudur. Vedalarda oldukça gelişmiş bir tanrılar topluluğu (panteon) vardır. Tabiattaki her nesne dini bir vasfa büründürülmüştür. Vedalardan sonraki Hindu kutsal metinleri olan Brahmanalar ve Upanişadlarda ortaya çıkacak tek tanrı inancına henüz Vedalarda rastlanmaz. Bununla birlikte özellikle Vedaların son kısımlarına doğru muğlak bir tek tanrı inancının varolmaya başladığını söyleyebiliriz. Bu inanç aşağıdaki ayette görüleceği üzere bazen çok müşahhas bir hal alır:

"Onlar İndra derler, Mitra derler, Varuna derler O'na. O göktür, semavi kuş Garutman'dır. Bir tek olana onlar pek çok ad verirler. Agni derler, Yama derler, Matarisvan derler O'na" (55).

Vedalarda çok tanrılılığın yanında göze en fazla batan olaylardan biri de ayetlerin sembolik anlatımıdır. Aşırı sembolik anlatım Vedik teolojinin içine tam olarak girmemizi engellemektedir. Ayetlerin muhtevası olduğu gibi alındığında ortaya çıkan manzara tipik olarak göçebe teolojisidir. Bununla birlikte ayetlerin aşırı bir sembolizasyonla örüldüğüne şüphe yoktur. Oldenberg gibi önemli din tarihçilerinin görüşü bu doğrultudadır. Geleneksel Hindu tefsirciliği de haklı olarak bu doğrultuda gelişmiştir.

Vedik teoloji üzerine ilk çalışmayı yapanlardan biri olan Max Müller Vedalardaki tanrıları müteal sıfatına büründürülen tabiat güçleri olarak düşünmüştür. Böylece o naturalizme meyleder.

(55) K. Damodaran, *Indian Thought. A Critical Survey*, Bombay 1967, 35.

Oldenberg ise Müller'in naturalizminden kısmen ayrılarak Vedalardaki tanrıların oluşumunda daha çok insan psikolojisine önem vermiştir. Oldenberg'e göre tanrıların meydana çıkmasındaki önemli faktörlerden biri de insanın kendi iç hesaplaşması yani vicdanıdır. Bununla birlikte Oldenberg'i naturalizmden ayrı tutmak mümkün değildir. Aynı ekibe Macdonell, Keith ve Bloomfield da katılabilir.

Yirminci yüzyılın başlarında ortaya çıkan bir başka dinler tarihçisi de R. Otto'dur. Otto tabiat güçlerinin insana tanrı fikrine varmada sadece aracı olduğunu ileri sürerek kısmen naturalizmden ayrılmıştır.

Daha sonraki evrede önemli simalar arasında Gonda'yı görüyoruz. Gonda'ya göre Vedik insan içinde bulunduğu ve civarında bulduğu realiteyi birbirinden bağımsız anlam dolu bir yöntemle kurgulamış ve böylece ruhunda huşu duygusunun doğmasını temin etmiştir. Gonda'da Otto ve Jung'un geniş etkisi olmuştur (56).

Bu görüşlere muhalif olarak Dandekar, Vedik tanrıların bütün herşeyi dolduran bulaşkan-sihri güce inanan insanlarca yaratıldığını ileri sürer. Böylece Dandekar antropolojik teoriye meyilli görülür (57).

Dandekar bu görüşünü özellikle Atharva Veda üzerine yaptığı çalışmalarla temellendirmeye çalışır. Onun bulaşkan sihir diye adlandırdığı şey dinler tarihinde "mana" diye bilinir. Vedalarda bunun karşılığı "asu"dur.

Vedalardaki tanrıların mahiyetini incelemek için yapılan geleneksel Hindu tefsirleri bu tanrıları tek bir tanrı altında toplama temayülündedir. Brahmanalar ve Upanişadların aslında tek bir tanrının varolduğu, Vedalarda görülen panteonun ise asıl tanrının sıfatları olduğu kabul edilir.

Bu konuyla ilgili olarak Yaska'nın Nirukta adlı tefsirinde Vedalardaki anlatım çeşidi üçe ayrılır:

1) Adhyatmika. Özle ilgili anlatım, 2) Adhibhautika. Var-

(56) K. Werner, "Men, Gods and Powers in the Vedic Outlook", J.O.R.A.S., London 1982, 16.
(57) Werner, 16.

lıklar ve nesnelerle ilgili anlatım, 3) Adhidaivika. Tanrılarla ilgili anlatım.

Buna göre birinci kavramla Vedaların metafiziksel anlamı kastedilir. İkinci kavramla kozmolojik ve ontolojik anlatımlar nihayet son kavramla teolojik, liturjik yapılar izah edilir. Vedalarda görülen çok tanrılı din anlayışı Yaska'ya göre birinci kavramdan neşet eder. Buna göre tanrının sıfatları sanki birer bağımsız tanrı gibi görünürler. Bundan dolayı asıl tanrının varlığı kalın bir perde arkasına saklanmıştır (58).

Biz geleneksel Hindu tefsirciliğinin kabul ettiği yolda Vedaları incelemeye niyetliysek de, görünüşte dahi olsa Vedalarda çok tanrılı bir eğilimin varolduğunu ister istemez kabul etmek zorunda kaldığımızı hissediyoruz. Bunun en büyük nedeni klasik Hindu tefsirlerinin Vedaları Brahmanalar ve Upanişadların (M.Ö. 800 civarı) perspektifinde incelemiş olmasıdır. Vedalardaki çok tanrılılığı aklileştirmeğe ve tevhidi bir eğilimle birleştirmeye doğru özellikle Upanişadlarda bariz teşebbüsler mevcuttur. Bu teşebbüslerin bazıları oldukça suni bir zemin üzerine oturtulmaktadır. Bununla birlikte bu teşebbüslerin bütünüyle haksız olmadığını düşünmek için de pek çok sebep vardır. Herşeyden önce Vedaların kendi içinde bile tevhidi bir eğilim taşıdığını daha önce söylemiştik. Bunun yanında bu tanrıların aslî bir tek tanrının sıfatları olduğunu ileri süren klasik Hindu açıklamalarını da bir kenara atmamak gerekiyor.

Vedalarda ilk bakışta neredeyse her gücün ilahlaştırıldığı görülmektedir. Tanrıların sayısını hesaplamak imkansızdır. Sular, gökyüzü, toprak, ay, güneş ve benzeri herşey ilahlaştırılmıştır. Yaska Rig Veda'nın ilk şakirtlerinin bütün ilahları gökteki, atmosferdeki ve yerdeki pozisyonuna göre üç ana sınıfa ayırdığını yazar. Mesela tanrı Agni (ateş) yeryüzünde, İndra (fırtına) veya Vayu (rüzgâr) atmosferde, Surya (güneş) gökte yaşar (59).

Önemli tanrılar otuziiç tanedir. Üç bölüme ayrıldığında her bölüme onbir tanrı düşer. Bununla birlikte cinler, diğer küçük tan-

(58) Werner, 18.
(59) A. B. Keith, *The Mythology of All Races*, New York 1964, c. VI, 16.

rılar ve kahramanlarla birlikte bu sayı binlere çıkar. tabiattaki herşeyi tanrılar idare eder. Büyük tanrılar önemli işleri, küçük tanrılar daha az önemli işleri yaparlar.

Niteliklerine göre tanrıları "asuralar" ve "devalar" olmak üzere ikiye ayırabiliriz. Sanskrit dilinde "parlamak" manasına gelen "deva" (Türkçe'ye "dev" olarak girmiştir) Vedalarda ilahi varlık anlamında kullanılır. Devalar genellikle iyi ve müşfik tanrılardır. Hititçe'deki "hassu" (kral) kelimesi ile ilişkili olan "asura" ise kötü tanrıları belirtmede kullanılır. Zerduizm'in Zend Avesta'sında bu kelime tersine iyi tanrıları belirmek üzere "ahura" şeklinde kullanılır. Bir de hem asura hem de deva olan tanrılar vardır. Bunlar bir anlamda hem iyi hem de kötü tanrılardır.

Vedalarda açıkça ifade edildiği üzere tanrıların bir başlangıcı olduğuna inanılmaktaydı. Tanrılar çeşitli zamanlarda meydana gelmişlerdir. Bazı ilahlar diğerlerinin dölü durumundadır. Atharva Veda ve Brahmanalarda tanrıların aslında ölümlü olduğu fakat münzevi bir hayat ile ölümlülüğün üstesinden geldikleri anlatılır. Rig Veda'da tanrıların Agni ve Savitr'den bağış olarak sunulan "soma"yı içerek ölümsüzlüğe ulaştıklarına dair bir referans vardır.

Görünüşte Vedalardaki bütün ilahlar antroponorfik karakter taşırlar. Bazı tanrılar savaşçı, bazı tanrılar rahip, bazıları büyücü pozisyonundadır. Agni savaşçı tanrı, Brhaspati rahip tanrıdır. tanrıların çoğunun başta kısrak olmak üzere gökte gitmekte kullandıkları kutsal hayvanları ve arabaları vardır. Bu vasıtalarla tanrılar yeryüzüne gelirler. Adakları ya da kendilerine sunulan kurbanları bu şekilde alır giderler.

Vedalardaki tanrıların en göze çarpan özelliği kuşkusuz onların kurbana ve takdimeye olan tutkularıdır. Vedik kültte kutsal mekan kavramı yoktur. Merasimler ya kurban verenin evinde ya da kurban veren kişice münasip bir yerde yapılırdı. Süt, bal, yağ ve tahıl en gözde kurbanlardı. Keçi, inek, boğa ve at-da kurban edilirdi

Kurban merasimleri iki ana gruba ayrılırdı: "grhya" ve "srauta". Birincisi, dileyen bir aile reisi tarafından icra edilebilirdi; ikincisi ise sadece resmi görevlilerce yerine getirilebilirdi (60).

(60) Eliade, A History... c.I, 215.

## I- ÖNEMLİ TANRILAR

Vedalarda çok sayıda irili ufaklı tanrı olmakla birlikte bunların en önemlilerinin sayısı onu geçmez. Panteonun başında İndra, Agni, Varuna ve Rudra gibi tanrılar gelir. Bu tanrıları önem sırasına göre izah etmek gerekmektedir.

### Tanrı Agni

Agni ateşle ilgili bir tanrıdır. Agni Vedalarda hem asura hem de deva sınıfına girer. O hem korkulması gerekli olan bir tanrı (ugra) hem de müşfik ve insanlara yardım eden bir tanrıdır (61).

Agni gök tanrısı Dyaus'un (Greklerde Zeus) oğludur. O gökte doğmuştur, fakat aynı zamanda herşeyin içinde bulunur. Bazen güneşle aynileştirilir (62).

Agni tanrı Soma ile birlikte özellikle kurban töreninde büyük rol oynar. Agni kurbanı yakarak kurbanın tanrılar katına ulaşmasını sağlar.

Agni'nin üç özelliği vardır: Agni pavamana (kendi kendine temiz olan), Agni pavaka (başkalarını temizleyen), Agni suci (parlayan) (63).

Agni atmosferin sularında doğmuştur. O, apam napat yani "suların çocuğu"dur. Mistik bir tefsire göre Agni, akşam tanrı Varuna, sabah tanrı mitra, gökyüzünde dolaşırken de tanrı Savitr'in kimliğine bürünür. Bazen gökte parlarken İndra'nın şekline girdiği düşünülür. Agni evin, ocağın ateşidir. Grhapati adını taşır, bu ad "evin efendisi" anlamında ona verilmiştir. O aynı zamanda kâhindir.

Yaska'ya göre sabah duası (protahsavanam) ona edilir.

(61) J. Gonda, "Agni in R. V. Samhita 9. 66 and 67", J.O.R.A.S., London 1978, 141.

(62) Eliade, A History..., c. I, 208.

(63) Keith, 21.

Mevsimlerden bahar, ona aittir. Vedaların okunuşunda bir melodi ölçüsü olan gyatri onun ölçüsüdür. Dualardan trivrit, şarkılardan rathantra ona aittir. Agni'nin yardımcılara ve kendisine eşlik eden öteki ilahlara (devaganas) sahip olduğu düşünülür. Vedalarda Apri ilahileri denilen ilahilerde Agni'ye eşlik eden bu tanrılar sıralanır. Bunları Agni'nin sıfatları olarak düşünmek mümkündür.

Dravinados (refah bahşedici)

İdhama (yakıt)

Tanunapat (kendi kendine doğmuş)

Narasamsa (övülen)

İla (yalvarılan kişi)

Barhis (sunak otu)

Dvarah (gök'ün, doğu'nun kapısı)

Ushasanakta (şafak ve gece)

Daivya Hotarau (iki ilah rahibi)

Tisro Devih (üç tanrıça, Agnayi, Bhariti,. Saravasti)

Tvashıri (marangoz, yaratıcı)

Vanaspati (kurban ağacı)

Svahakritis (dualar)

Yine aynı ilahilerde Agni'nin kutsal nesneleri olduğu söylenilen pek çok şey sıralanır:

Asva (at)

Sakuni (kuş)

Manduka (kurbağa)

Aksha (oyun zarları)

Gravan (kurban taşları)

Narasamsa (ilahinin maksadı)

Ratha (savaş arabası)
Dundubhi (davul)
İshudhi (sadak)
Hastghna (kol bandı)
Abnisu (bögürtlen)
Dhanus (yay)
Gya (yay ipi)
İshu (ok)
Asvagani (at kırbacı)
Ulukhale (havan)
Vrishabha ("boğa" diye adlandırılan bir alet)
Drughana (el baltası)
Pitu (yiyecek)
Nadi (nehir)
Ap (su)
Oshadhi (içki)
Ratri (gece)
Aranyani (ormanın ruhu) (64).

Bu listeyi uzatmak mümkündür. Bunlardan bir kısmı Agni'ye ibadet esnasında kullanılan aletlerden olmalıdır.

Agni'nin bulunduğu yer açısından üç özelliği vardır. Agni hem yerde (tirimurdhan), hem havada (madhayama) ve hem de gökte (uttama) olabilirdi. Bu nitelikler onun her yerde hazır ve nâzır olma özelliğine atıf yapar.

Menşe açısından bakıldığında şüphe yok ki, Agni, Hind-Avrupalıların Hindistan'a girişinden önce ibadet edilen bir tanrıydı. Agni kelimesi bugün pek çok Hind Avrupa dilinde yaşamaktadır. Litvanyaca'da "ugnis", Slavca'da "ogni" ve İngilizce'de "ignate" (tutuşturmak) formuyla hâlâ mevcuttur. Bu miras da bu tanrının bir zamanlar Hind-Avrupalılarca geniş olarak saygı gördüğüne delalet eder.

Agni muhtemelen enerji verici ısı ya da ateşin kişilikleştirilmiş haliydi. Enerji üreten herşey ısı yaydığı, ısı yayan herşeyin de enerji ürettiği imajı veya bilgisi tüm eski kültürlerde mevcut ol-

(64) Müller, 481.

muştur. Ateşin veya ısının, yakıcı-koruyucu ve faydalı özelliklerinden dolayı tanrılaştırılmış olduğu tezi doğru değildir. Agni daha ziyade herşeye canlılık veren ısı ve enerjinin dini sıfata büründürülmüş halidir. Böylece Agni hayat prensibi olmuştur. O herşeyin arkasındaki yaşatıcı prensiptir.

### Tanrı İndra

Vedalardaki diğer bir önemli tanrı İndra'dır. İndra esasta gökyüzüne ait bir tanrıdır. Vedalarda İndra sık sık deva türünden bir tanrı olarak zikrediliyorsa da, o gerçekte asuralar sınıfına girer. Bu çifte özelliğinden dolayı onu asura-deva sınıfına sokmak doğru olacaktır. O hem iyi, hem de kötü bir tanrıdır. Böylece İndra bir yanda "midhvas" (iyi), öte yanda "ugra-ghora" (kötü) sıfatları haiz bir tanrıdır (65).

İndra Rig Veda'daki en popüler tanrıdır. Varuna'ya on, Mitra'ya otuzbeş ilahi adanmışken İndra'ya iki yüzelli ilahi söylenmiştir. İndra "sahasramuşka" (bin erbezli) diye adlandırılır. Tarlaların, yeryüzünün efendisi; hayvanların ve insanların döllendiricisidir, küçük fırtına tanrıları olan Marutlar ona eşlik ederler (66).

İndra'nın en önemli özelliklerinden biri onun bir savaşçı tanrı olmasıdır. Yaska'ya göre İndra ve Vayu (rüzgar tanrısı) aynı varlıklardır. Öğlen vaktinde yapılan dini merasim (madhyan-dinosovona) ona sunulur. Yaz mevsimi onun kutsal mevsimidir. Marutlarla birlikte ona eşlik eden bir diğer tanrı da Rudra'dır. İndra'yı kollayan ve ona eşlik eden diğer ilahi güçler şunlardır:

Vayu (rüzgâr)
Varuna (gök)
Parganya (bulut)
Brihaspati (konuşma tanrısı)
Kşetraya Pati (arazi tanrısı)

(65) D.M. Srinavasan, "Vedic Rudra-Siva", J.O.A.O.S., Baltimore 1983, 547.
(66) Eliade, A History.., 205.

Vastoshpati (ev tanrısı)
Vakaspati (nefes tanrısı)
Apam napat (sunu ya da Agni'nin dölü)
Yama
Mitra
Ka

İndra'nın en büyük fonksiyonu cin Vritra ile yaptığı savaş ve böylece insanlığın kurtuluşudur. Vedalarda anlatılan mitolojik bir olaya göre İndra, suların akmasını önleyen Vritra ile bir mücadeleye girer; bunun sonucunda İndra Vritra'yı yener. Bu galibiyet Vritra'nın egemenliği altında tutulan suların insanlara gelmesini sağlar. Bu mitolojik anlatımın gerisinde kaosdan yaratılışa geçiş olayı vardır. Bu mitos eski kültürlerde oldukça yaygındır. Mısır'da Re ve Apophis; Sümer'de Ninurta ve Asag; Babil'de Marduk ve Tiamat; Hititler'de fırtına tanrısı ve yılan İlliyanka; Grekler'de Zeus ve Typhon; İran'da Thraetaona ve üç başlı canavar Azhi Dahaka bu mitosa klasik örneklerdir (67).

İndra'nın etrafında kurgulanan bu mitos, hiç şüphesiz düzenliliğin kaos üzerindeki yapıcı egemenliğine atıf yapar. İndra'nın bu başarısı ile beşeriyetin başlangıcı yakından ilişkilidir. İlk dönemlerde İndra ve Vritra arasındaki mücadelenin mitik-sihri, bir yeni yıl festivalini ya da kutlamalarını tesis ettiği sanılıyor. Eğer erken dönemlerde bu tip bir kutlama veya bayram mevcut olmuşsa, bundan İndra'nın Suriye'de Attis veya Anadolu'da Kibele gibi bereket tanrısı (veya tanrıçası) olduğunu çıkarmak mümkündür.

### Tanrı Varuna

Orijinalde bir gök tanrısı olan Varuna, muhtemelen Grekler'deki Uranos (gök) ile ilişkilidir. Bugün Türkçe'de de kullanılan Evren (kâinat) kelimesi de bu sözcükten gelir. Varuna'nın adı "vr" (örtmek, kuşatmak-İngilizce'deki Cover'in kökü) fiil kökünden

(67) Eliade, A History.., 205.

gelir, çünkü Varuna kâinatı kuşatır ve herşeyin hâkimidir. Varuna sulardaki ateşte oturur. Günleri, geceleri düzenler. Onun "rta"sının (nizam) ritmi yeryüzünün nizamını oluşturur. Gökte güneşi bir araç olarak kullanarak occult yaratıcı gücü ile (maya) yeryüzünü yaratır. Şüphesiz Varuna'nın "rta"sı (rota-yol) Mısırlılar'ın "maat"ı; Sümerler'in "me"si; Çinliler'in "tao"su ve Japonlar'ın "do"sundan başka bir şey değildir. Yol, nizam, üslup anlamına gelen "rta" Latince'de "rota", Keltçe'dea "roth", Eski Yüksek Almanca'da "rad" ve Litvanyaca'da "ratas" olarak korunmuştur (68). İngilizce'deki "rout" (yol) ve "rhythm" (ritm, ahenk) kelimeleri de buradan gelir.

Varuna'nın "rta"sı herşeyi bir ahenge göre var eden ya da sürdüren yasadır. Herşey bu yasanın nizamına göre işler. Yaratılışta da bu ritm esas alınmıştır. Bununla birlikte "rta"yı sadece bir fiziki prensip olarak düşünmek doğru değildir. O aynı zamanda ahlâkî bir yoldur. Çinliler'in Tao'su gibi insan, davranışlarında onun yasalarına uymak zorundadır.

Rig Veda'da kendine yöneltilen dualarda Varuna çok önemli bir yere sahip görünür. Varuna "en akıllı" yaratıktır, bundan da anlaşılacağı üzere o da yaratılmış bir tanrıdır. Kendi yasasını ihlal edenlere karşı çok öfkelidir. Aynı zamanda müşfik bir tanrıdır. Ölümü geciktirebilir ve hayatı daha mutlu kılabilir. Genel olarak Varuna asuralar grubuna dahildir (69).

### Tanrı Dyaus

Rig Veda'da ortaya çıkan bir başka tanrı da Dyaus (Grekler'de Zeus, Latinler'de Ju)dur. Dyaus özellikle Vedik dönemin başlangıcında önemli bir yere sahipti. Dyaus genellikle bir başka tanrıyla birlikte zikredilir. Mesela Dyavaprithvayau (gök ve yer), Dyava-bhumi ve Dyunisawa (gece ve gündüz).

Rig Veda ilahilerinde Agni ve İndra'nın henüz önem kazan-

(68) Campbell, 178.
(69) Srınavasan, 548.

madığı bir dönemde Dyaus'un Varuna ile birlikte önemli bir yer işgal ettiği anlaşılıyor. Dyaus'un İran ve Grek mitolojisinde derinden izler bıraktığı malumdur. Dyaus herhalde Aryalar henüz anavatanlarından ayrılmadan önce tapınılan bir tanrıydı. Bu gök tanrısının önemi daha sonraki evrede azalmıştır. Dyaus kendine kurban sunulan (havirbhag) bir tanrı değildir. Bunun yerine o daha şerefli olarak kendisine şükran sunulan (stomobhag) tanrılar sınıfına dahildir. Dyaus Atharva Veda'da da önemli bir yere sahiptir. Atharva Veda VI. 4. 3'te çeşitli ilahlara yöneltilen bir ilahide şunları okuyoruz: "Urushya na urugmann aprnayakhan Dyaushpitar yavaya dukkuhana ya" (geniş yer başarısız olmadan bizi koru, Gök baba bütün hastalıkları uzaklaştırır). Dyaus genellikle Prithivi (yer) ile birleştirilir: "Dyaur nah pita janita, habhir atra, bandhur no mata prithivi mahiyam" (Dyaus bizi doğuran babadır, bizim aslımız ondandır, bu büyük yeryüzü bizim annemizdir) (70).

Rig Veda'da, Atharva Veda'da olduğu gibi Dyaus'a tek başına yöneltilen bir dua yoktur. Bazen Dyaus diğer tanrıların yönetimi altında görülür. O Mitra'nın ve Varuna'nın emirlerine ya da kanunlarına bağlıdır.

## Tanrı Rudra

Rudra kendisine sadece üç tane ilahi yöneltilmiş olmakla birlikte önemli tanrılardan biridir. Rudra'nın önemi onun Yoga tanrısı olarak kabulünden ve Vedalar'dan sonra ortaya çıkacak bir tanrıça olan Şiva'nın prototipi olarak addedilmesinden dolayıdır. Rudra kelimesinin anlamı "rud" (bağırmak) kökünden bağıran, havlayan anlamına gelir. Rudra hem müşfik, hem de belalı bir tanrıdır. Boğa olarak adlandırılır (71). Rig Veda'daki bir ilahiye göre o "kurbanın değerini arttıran kişi"dir. Yine Rig Veda'ya göre o "kurbanların Rudra'sı"dır. Bazen Rudra, Agni ile birleştirilir.

(70) Müller, 492, 493.
(71) Campbell, 209.

Rudra vahşi bir tanrıdır. İnsanları sevmez; onlara felaket getirir. Ormanlarda yaşar; bazen "vahşi hayvanların tanrısı" olarak tasvir edilir. O soma kurbanından mahrumdur, sadece yerlerde kalan kurban artıklarını alır (72).

Rudra onuruna "grhya" adı verilen tarımla ilgili bayramlar kutlanır.

Vedik tanrıların çoğunun doğuda oturduğuna inanılır, Rudra'nın ise Mitra ve Varuna ile birlikte kuzeyde ikamet ettiğine inanılır.

Vedalar'da çok fazla bir öneme sahip olmayan Rudra Brahmanalar'da ve sonraki kutsal metinlerde bir hayli önem kazanır. Rudra'nın menşei konusunda görüş ayrılıkları vardır. Bazı uzmanlar onu Ari menşeli kabul ederken, diğer bazıları da onu yerli Hind kültürüne yani Vedalar öncesine yerleştirir.

### Tanrı Savitri

Savitri adı "sû" (kışkırtmak, harekete geçirmek, canlandırmak ve hızlandırmak) kökünden gelir. Eski bir müfessire göre o, "herşeyin harekete geçiricisi"dir. Savitri insana uzun bir ömür, tanrılara ölümsüzlük bahşeder. Sular ve rüzgârlar onun emirlerine bağlıdırlar. O hareket eden ve hatta etmeyen herşeyin rabbıdır. Tanrılar bile onun iradesine boyun eğer. Savitri güneşle sembolize edilirse de, Oldenberg'in dediği gibi o bir güneş tanrısı değildir (73). Savitri daha ziyade potansiyelden kinetiğe geçişi ifade eder; bir yerde Agni ile benzer fonksiyona sahip görünür.

### Tanrı Soma

Vedalar'daki en önemli tanrılardan biri de Soma'dır. Soma bir tanrı olduğu kadar aynı zamanda tanrılara ölümsüzlük sunan

(72) Eliade, A History.., 214.
(73) Campbell, 208.

bir içkidir. Daha doğru bir ifade ile o ilahlaştırılan bir içki çeşididir.

Soma "homa" adı ile aynı fonksiyonları içinde Zerduizm'in Avestası'nda da görülür.

Kendisine yöneltilen 120 ilahi ile Soma, Vedik panteonda üçüncü sırada yer alır. Rig Veda'nın 9. kitabının tümü ona adanmıştır. Diğer tanrılarda görülen sıfatların aynısı onda da görülür. Tanrıların koruyucusu ve dostu pozisyonundadır.

Tanrı özelliği yanında bir içki olarak da Soma önemlidir. Vedalar'da Soma içkisinin nasıl hazırlandığına dair detaylı bilgiler vardır. Soma tanrılara ölümsüzlük bahşettiği kadar, insanlara da uzun ömür verir. Soma; düşünceyi canlandırır, savaşta cesareti arttırır, hastalıkları uzaklaştırır. "Somarudra" adı ile tanrı Rudra ile birlikte tek bir ilah görünümündedir. Rahip ve tanrılar onu içerek vecd ve istiğrak haline girer.

"Bedenimle gök'ü geçtim, yere hâkim oldum... Bu yeryüzünü şiddetli rüzgârlara bırakayım... Kanatlarımın biri gök'ü geçti, diğeri yerde kaldı... Ben büyüğüm, ben büyüğüm, bulutlara kadar uzandım-öyleyse Soma içmeyeyim mi?" (74).

Müller Soma'nın alkollü bir içki olduğunu ileri sürmüştü. Bununla birlikte son yapılan çalışmaların birinde Soma'nın orta ve güney Asya bozkırlarında yetişen bir cins mantarın suyu olduğu ileri sürülmüştür. Wasson'a göre bu mantarın suyu ezilerek içildiğinde insanda halisinasyon etkisi yaratmaktadır (75).

Vedalar'da bu büyük ve önemli işler gören tanrıların yanında daha az öneme sahip pek çok tanrı veya kahraman mevcuttur. Hatta bazen öyle ileri gidilmiştir ki, taş, toprak, su, dağ ve benzeri herşey tanrılaştırılmıştır. Bunları "Tali tanrılar" adı altında toplamak uygun olacaktır.

(74) Eliade, A History.., 212.
(75) R. G. Wasson, "The Soma of the Rig Veda. What was it?", J.O.A.O.S Baltimore 1971, 169-180.

## II- TALİ TANRILAR

Tâli öneme sahip tanrıların sayısı çok fazladır. Vedalar'da bu pozisyona sahip olan kimi küçük tanrılar daha sonraki evrede büyük bir öneme sahip olmuşlardır. Bunların tümünü burada izah etmek mümkün değildir, bu sebepten dolayı burada sadece nispi olarak daha büyük bir önemi hâiz tanrılar zikredilecektir.

### Aditi

Aditi kelimesi, "a" (sız, siz) ve "diti" (sınır) kök ve eklerinden meydana gelmiş bileşik bir kelimedir. "Sınırsız" veya "Bağlantısız" anlamına gelen Aditi, muhtemelen bir ana tanrıçadır. Hakkında fazla bir bilgi yoktur.

### Fırtına tanrıları Marutlar

Marutlar, fırtına tanrılarıdırlar. Tek başlarına anılmazlar, genellikle toplu olarak zikredilirler. Marutlar bazen İndra'nın soluğu, bazen Agni'nin arabası olurlar. Eril tanrılardır. Anneleri inekdir. Ellerinde şimşek tutarlar, fırtına estirirler. Marutları tanrıdan ziyade cin olarak düşünmek daha doğru olacaktır.

### Tanrı Puşan

Bu gruptaki en önemli tanrılardandır. Rig Veda'daki ifadelere bakılırsa Puşan ölülerin ruhunu öteki dünyaya nakleden bir ölüm tanrısıdır. Ölenlerin ruhlarını "babaların dünyası"na götürür. Yine Rig Veda'da bir başka yerde Puşan tarımla ilgili bir tanrı olarak zikredilir. Atharva Veda'da günahlardan arındırıcı bir pozisyonda görülür (76).

(76) S. D. Atkins, "Puşan in the Sama, Yajur and Atharva Vedas", J.O.A.O.S., Baltimore 1947, 284.

### Tanrı Vişnu

Hinduizm'de çok önemli bir yere sahip olan tanrı Vişnu Vedalar'da önemsiz bir tanrıdır. Ona sadece altı ilahi sunulmuştur. Vedalar'da cinlerin bekçisi olarak İndra ile ilişkili görülür. Kelimenin türediği kök olan "Viş" (aktif olmak) fiilinden de anlaşılacağı üzere Vişnu devamlı hareket halinde olan bir tanrıdır (77).

Vişnu Rig Veda'da müşfik bir tanrı olarak ortaya çıkar. Vritra ile savaşında İndra'ya yardım etmiştir.

### Yama ve Yimi

Yama ve Yimi, tanrı olmaktan ziyade birer kahramandırlar. Yama, ilk doğan insandır. Yimi ise, onun eşi durumundadır. Geleneğe göre Yimi, yama'nın kızkardeşidir. Müller'e göre bu çift Adem ve Havva olarak kabul edilemez, çünkü onlar insanlığın atalarıdır. Kuhn'a göre bu çift mitolojik varlıklar olmaktan ziyade tarihi kişiliklerdir (78).

### Tanrı Pracapati

Vedalar'ın sonuna doğru ortaya çıkan soyut bir tanrıdır. Tek ve soyut niteliğiyle sonraki Hinduizm içinde önemli bir yer işgal etmiştir.

### Tanrı Tvastr

Diğer tanrıların yapıcısı, "marangozu" rolünde olmakla birlikte önemli bir yeri haiz değildir.

(77) Campbell, 209.
(78) Müller, 562.

## Tanrı Mitra

Hind-Avrupalılar'ın en eski tanrılarındandır. Daha sonraları Hindistan'da, İran'da önem kazanacak ve hatta bir tanrı olarak Roma'ya kadar gidecek olan bu ilah Vedalar'da tâli bir öneme sahip görünür. Vedalar'da sadece bir ilahi (Rig Veda 3. 59) ona adanmıştır. Tanrılarla insanların arasını bulur. Güneş onun gözüdür, hiçbir şey onun gözünden kaçmaz.

Buraya kadar anlatılan tanrılar içerisinde daha sonraları alacağı pozisyon dolayısıyla en önemlisi Vişnu'dur. Vişnu Hinduizm'de Brahma ve Şiva ile birlikte ana üçlü tanrılar grubunu meydana getirecektir. Bu kontekste Vişnu "avatar" yani "hulûl eden tanrı" olacaktır. Bu üç tanrı ilginç bir şekilde Hristiyanlığın teslis akidesini andırmaktadır. Brahma "Baba", Vişnu "Oğul", Şiva da "Kutsal Ruh" durumundadır. Avatar olan Vişnu, Brahma'nın tarihileşmiş ya da kişileşmiş halidir.

Bu tanrıların dışında nehirler, dağlar, ağaçlar hatta silahlar bile tanrılaştırılmıştır.

Hind-Avrupalılar'da belki de hiçbir sözcük "tanrı" kelimesi kadar çok kullanılmış değildir. Mamafih onların kullandığı bu terimle bugün bizim kullandığımız terim arasında kavram ve konteks açısından çok fazla farklılığın olduğuna şüphe yoktur. Büyük ihtimalle tanrı kelimesi eski toplumlarda herşeyin arkasındaki ana prensip anlamına geliyordu. Tabiatta var olan herşey kendinden önceki bir ilk prensibin (karma) sonucu meydana gelmekteydi. İnsan belli bir şeyi kullanmadan, onu kendi menfaati doğrultusunda işlemeye geçmeden önce ilkin onu meydana getiren ara durumları keşfetmek zorundaydı. Üretilen herşey incelendiğinde, arkasında başka bir prensibin olduğu keşfediliyordu. Herşey bir başka şeyden yapılmıştı. Herşeyin başka bir şeyden yapıldığı imajı primitif toplumlarda oldukça yaygın bir inançtır. Kuşkusuz felsefelerde "cevher" adıyla anılan kavram da bu inançla yakından ilişkilidir. İşte insan herşeyin arkasındaki prensibi bu şekilde keşfetmiştir. Yakın bir zamana kadar ateşle ilgili bir tanrı olan Agni'nin "sularda" nasıl oturduğu problemi halledilmiş değildi. Ateş ve su iki ayrı

ve zıt elemandı. Bununla birlikte Agni'nin bir enerji prensibi olması bu problemi çözmüştür. Su da Agni gibi akuatik bir enerji veya hayat deposudur. Agni gibi su da hayatın sembolüdür. Bundan dolayı Agni'nin sularda oturması şaşırtıcı olmamaktadır.

Herşeyin bir sebebi olduğu inancı Hindu düşüncesinde öylesine hâkim olmuştur ki, sonraları ortaya çıkacak olan karma doktrini ve tenasüh inancı tamamen bu kaynaktan neşet edecektir.

Böylece Vedalar'da tanrı kelimesinin monoteist dinlerdeki anlamından uzak olarak ilk prensip şeklinde düşünülmesi gerekmektedir. Bu görüş Upanişadlar'daki panteizme geçiş sürecini de açıklar mahiyette görülmektedir. Mamafih eğer bu görüş doğruysa o zaman Vedalar biyocoğrafi bir alana irca edilmiş olmayacak mıdır? O taktirde Vedalar'ın aşkınlığı hangi anlamda ele alınacaktır? Bu ve benzeri sorular şu andaki bilgilerimize dayanarak halledilemeyecek sorulardır. Özellikle Vedalar'daki doktrinden Upanişadlar'daki doktrine nasıl geçildiği sorusu önemle cevap bekleyen bir sorudur. Bütün bu soruların cevabı ancak Vedalar'ın mitolojik dilinin çözümüne bağlıdır. Böylece Vedalar'daki tanrı problemi dinler tarihi için önemli bir çalışma alanı olarak varlığını devam ettirmektedir.

# ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
# VEDALAR'DA, KOZMOLOJİ VE ESKATOLOJİ

Dinler tarihi çalışmalarında kozmoloji, kâinatın, varlığın ve yaratılışın nasıl meydana geldiğini ve nasıl geliştiğini izah etmeye yönelik bir kavram olarak kullanılır. Bu haliyle kozmoloji herhangi bir dinin incelenmesinde önemli bir konuyu teşkil eder.

Her dinde ortak olarak yaratılış olayı büyük bir kaos ile başlatılır. Bu kaosun arasından bir nizam prensibi çıkar. Nizamın gücü kaosa üstün gelir ve yaratılış başlatılmış olur. Tanrılar genellikle kaosdan sonra yaratılır, bununla birlikte Semitikler'de olduğu gibi bazen tanrılar kaosdan önce de vardırlar. Bu ikinci halde kaosun nedeni tanrılar arasındaki çekişmedir. Tanrıların çekişmesi durulunca yaratılış da başlar.

Genel karakteri bu şekilde olan kozmoloji inancı Vedalar'da da benzer şekilde karşımıza çıkar. Varlığın, zamanın ve hatta tanrıların menşei bu kaosla açıklanır.

Vedalar'da sistematize bir yaratılış teorisi mevcut değildir. Vedalar'da yaratılış problemi Gök Baba (Dyaus-Pitar) ve Ana Yeryüzü (Prithivi-Matr=İngilizce'de "earth" ve "mother") ile onların tanrı çocukları Şafak (Usaş) ve iki ilahi at adamın (Asvinau, divo napata) maceralarıyla halledilmeye çalışılır.

Bu efsanenin iki versiyonu vardır. Bunlardan birine göre tanrıların yaratıcısı olan Tvastr başlangıçta doğmuş olan ilk varlık (agriya)dır. Başlangıçta o kozmik suyun temsilcisidir. Onda hem eril, hem de dişil unsurlar vardır. Yeri, Gök'ü ve bütün yaratıkları yaratan odur. Bununla birlikte bu versiyon otantik versiyon değil-

dir. Muhtemelen Aryalarca sonradan alınmıştır. Yine bu yaratılış mitosuyla ilgili ikinci versiyon da otantik değildir. Bu ikinci versiyonda da yaratıcı olarak Yama ile Yimi görülmektedir.

Vedalar'da bu iki versiyonun dışında otantik olduğu sanılan bir üçüncü efsane daha vardır. Böylece Vedalar'da bu konu üzerine üç ayrı versiyonun olduğunu kabul edebiliriz.

Üçüncü ve doğru olan versiyonda yaratılış tanrı İndra ve cin Vritra arasındaki mücadeleye bağlanır.

Bu İndra mitosu yaratılış öncesinin durumunu anlatarak açılır. Bu mitosa göre evrenin maddeleri başlangıcından beri vardı. Fakat evrende ne ısı, ne ışık, ne nem ve ne de herhangi bir sistemli yapı vardı. Varolan sadece kozmik prensibi içermeyen bir kaosdu. Bunların yanında mitosun anlatılışına bakılırsa, bir de Asuralar denilen yaratıklar vardı. Yer ve gök henüz birbirinden ayrılmış değildi. Onlara şekil veren tanrı Tvastr'dır. Asuralar iki sınıftı. Varuna'nın önderliğindeki Adityalar ve Vritra'nın yönetimindeki Danavalar. Adityalar ve Danavalar sürekli olarak mücadele halinde idiler. Bu her iki grup Asura'nın anneleri varsa da babaları yoktu. Adityalar sınırsızlık prensibini, Danavalar ise sınırlılık prensibini temsil etmektedirler. Adityalarla Danvalar arasındaki savaştan Danavalar'ın galip çıktığını görüyoruz. Savaşın bu safhasında tanrı İndra'nın ortaya çıkışına şahit oluyoruz. İndra Danavalar'ın lideri Vritra'nın amansız rakibidir. İndra'nın ortaya çıkmasıyla beraber savaşın seyri de değişmektedir. Tvastr tarafından yapılan bir silah (vajra) ile donatılarak, Soma'nın yardımıyla İndra Vritra'ya saldırır. Zorlu bir mücadeleden sonra Vritra yenilir. Bu başarıdan sonra yedi nehir (sapta sindhavah) denilen kozmik sular (apah) akmaya başlar. Bu sular daha önceden Vritra tarafından tutuluyordu. Muhtemelen bu sembol yaratılma ve yaratma gücünün kuvve halinde tutulma olayını yansıtmaktadır. İndra'nın başarısı ile bu sular akar ve gökteki okyanus alanına doğru ilerlerken embriyo olarak güneşi meydana getirirler. Kâinatta artık nem, ısı ve yaratılış için gerekli olan her şey vardır. Bu aşamada İndra Sat ve Asat'ı ayırdı. Sat gök, yeryüzü ve nur prensibidir. Asat zulmetin, korkunun ve sessizliğin prensibidir. Asat yeraltında bir bölgeydi;

bu karanlık yerde rakşa adı verilen cinler yaşardı. Hakikatin yapısı ve kozmik yasa (rta) Sat'ta kurulmuştu. Bu ikisi Varuna'nın yönetimindeydi. Asat'ta yasa yoktu (anrta) (79).

Bu mitos şüphesiz Vedik zamanlarda iki şekilde düşünülmüştü. Bazılarına göre bu mitos göründüğü şekilde yani teolojik formuyla geçerliydi. Daha entellektüel seviyede ise bu mitos teolojik ve tarihi olarak algılanmış olmalı. Entellektüel seviyeye göre İndra potansiyelden kinetiğe geçirilen gücü, Vritra da atalet prensibini temsil ediyor olmalıydı. Olayın entellektüellerce bu şekilde algılandığına dair Upanişadlar ve özellikle Bhagavat Gita'da bolca referans vardır. Bu nedenden dolayı bu mitos teolojik olduğu kadar tarihi bir form içinde de görülmektedir. Bununla birlikte olayın ne kadarının teolojik, ne kadarının tarihi olduğunu bilmek mümkün değildir.

Vedalarda bu mitosun yanında yaratılış olayını daha başka şekilde açıklayan bir yığın hikaye daha vardır. Bu yaratılış mitoslarında temel olaylar bazen tümüyle değişebilmektedir, öyle ki bazı mitoslarda İndra'nın rolü tamamen saf dışı bırakılmaktadır. Kozmozun yaratıcıları, bu mitoslara göre, başka kahramanlardır. İndra'nın rolünü bazen Pracapati bazen Matarisvan üstlenir.

Rig Veda'nın son kitabında Puruşasukta adı verilen ilahilerde kozmoloji üzerine bazı spekülasyonlar vardır. Buna göre bütün varlıklar primitif varlık olan Puruşa'dan çıkmıştır. Puruşa, ulu bir kozmik demiorg'dur. Bin başı, bin gözü, bin ayağı vardır. Var olan tüm realite onun sadece üçte birlik kapasitesini temsil ederler. O ne güneş tanrısı, ne ay tanrısı, ne de rüzgâr tanrısıdır; o bütün evrenin "tek tanrısıdır". Vedalar, onun kelamıdır. Aryaların içine bölündüğü dört sosyal sınıf (kast değil) onun emirleri doğrultusunda meydana getirilmiştir. Puruşa'nın düşüncesinden, ay; gözünden, güneş; ağzından İndra ve Agni; soluğundan ise rüzgâr meydana gelmiştir. Atmosferle yer onun göbeğinden, başından ve kulağından yaratılmıştır. Varlıklar ister yaratılmış (rham, taks), ister sudur (srj) şeklinde meydana gelmiş olsun Puruşa bütün yaratıkların

(79) W. N. Brown, "Theories of Creation in the Rig Veda",. J.O.A.O.S. Baltimore 1965, 24.

özüdür. Puruşa'dan Viraj hasıl olur, Viraj da Puruşa'yı doğurur. Bu ikisi birbirine dönüşerek varlıkları oluştururlar (80). Puruşa'nın Virajı, Viraj'ın da yeniden Puruşa'yı doğurması olayı garip görünebilir; ancak biz bu sembole diğer pek çok dinde rastlıyoruz. En klasik örneği de Mısır'da tanrı Ra'nın durumunda karşımıza çıkmaktadır. Ra, "kendi anasının boğası"dır, yani kendi kendini doğurandır. Puruşa ve Viraj'ın dönüşümlü olarak kendilerini meydana getirmesi olayı Puruşa'nın kendi kendini doğurduğunu anlatmak için kullanılan bir sembolizasyondur. Bu sembol özellikle panteist temayüllü dinlerde ortaya çıkar. Avatar veya inkarnasyon olayı ile bakire doğum olayı bu sembolik dille yakından ilişkilidir.

Vedalar'da varlıkları yaratan bir başka tanrı olarak Visvakarman geçer. Onun adının anlamı olan "herşeyin yapıcısı" sıfatı aynı zamanda İndra'nın da sıfatlarından biridir. Fakat Rig Veda'da Visvakarman'a yöneltilen iki ilahiden (10, 81; 10, 82) anladığımız kadarıyla onun İndra'yla hiçbir ilişkisi yoktur. O bütün tanrıların kaynağı olduğu gibi, insanların da kaynağıdır.

Bir başka yaratıcı da Brahaspati'dir. Kimi zaman bu tanrı "Brahman'ın rabbı" anlamında Brahmanaspati diye adlandırılır. O evreni dolduran mistik güçtür. Bazen İndra ile birlikte çalışırken görülür. R. V. 10, 72'ye göre herşeyin yaratıcısı odur. O, ilkin Asat'ı meydana getirmiş, arkasından da Sat yani düzeni yaratmıştır.

R. V. I, 164, 46'da bir başka yaratıcı daha geçer. Onun adı herşeyin üzerinde olan anlamında "var olan Biri" (ekam sat)'dır. Bazen o "tad ekam" (o biri) adıyla zikredilir. Bu varlık Sat ve Asat'tan önce vardır.

Atharva Veda'da ilk yaratıcı prensip olarak Zaman ve Çatı'yı (Kala ve Skambha) görüyoruz. Özellikle Zaman (Kala) yaratıcılığı üstlenmiş görülür.

Yine Atharva Veda'ya göre pek çok yaratıcı daha vardır. Rohita (kırmızı kişi), Anadvan (öküz), Vasu (inek), Kama (arzu) ya-

(80) F. J. Corley, "The Emergence of Samsara in Vedic Thought", S.A., New York 1966, 4.

ratıcı pozisyonunda görülürler. Yine bir başka yaratıcı da Matarisvan'dır.Kimi zaman da Dakşa ve Aditi yaratıcı makamında bulunur. Vedaların sonuna doğru yaratıcılık görevi "baba tanrı" anlamında Prajapati'ye verilir.

Buraya kadar anlaşıldığı üzere yaratılış olayının, nasıl, nezaman ve kim tarafından başlatıldığı konusunda bir açıklık yoktur. Bu karışıklık aynı zamanda Vedik dönem insanının yaratılış konusunda detaylıca düşünmüş olduğunu gösterir. Özellikle Upanişadlar'da bu karışıklık yaratıcı Brahman öne çıkarılarak önlenmeye çalışılacaktır.

Vedalar'da incelenmeye değer konulardan biri de eskatoloji'dir. Eskatoloji basitçe ölümden sonraki hayat ve yaratılışın sonu ile ilgili bir kavramdır. Eskatoloji araştırmaları dinler tarihinde önemli bir yere sahipse de, Vedalar'da bu konuyla ilgili referansların azlığı olayın bütünüyle aydınlatılmasına engel teşkil etmektedir.

Rig Veda ve Atharva Veda'da yeryüzünün bir gün kıyametle yok olacağına dair birkaç referans vardır. Yeryüzünün sonuyla ilgili esas Hindu doktrini daha sonraki dönemlerde. Brahmanalar ve Puranalar'da ortaya çıkar. Bu dönemde dört Yuga doktrini geliştirilir. Mahabharata ve Puranalarda, Samvartaka (kozmik felaket ateşi)'nın bütün evreni yok edeceği söylenmektedir. Bu felaketten sonra yeryüzünde hiç kimse kalmayacaktır (81).

Yine ölümden sonraki insan hayatı ile ilgili referanslar pek fazla değildir. "Asu" (ruhun) ölümden sonra yaşadığına inanılırdı. Hinduizm'de daha sonra ortaya çıkacak olan tenasüh inancına henüz Vedalar'da rastlanmaz. Bu inanç ilk kez Brahmanalar'da ortaya çıkar. Vedalar'da ölülerin ruhunun daha önce ölen atalarının ruhlarının yanına gittiğine inanılırdı. Burası Yama'nın mekanıydı. Burası bir nevi cennet'tir. burada hastalık ve dert yoktur.

Atharva Veda'da cehennem'e dair bir referans vardır. Cehennem karanlık ve çukur bir yerdi (naraka loka).

Can alıcı melek rolünde bazen Puşan, bazen de Martan'da görülür.

(81) Eliade, Myth.., 61.

Vedalar daha çok bu dünyada mutluluğu elc geçirmek isteyen insanların bu doğrultuda söylemiş oldukları ilahileri içerdiğinden eskatoloji ile ilgili problemler üzerinde pek durulmamıştır. Gerçekten Vedalar'daki en bariz olay, ilahilerin tamamen bu dünya ile ilgili arzulara yönelik olmasıdır. Bu nedenden dolayı diğer dinlerin çoğunda gelişen pek çok kurum ya da doktrin Vedalar'da gelişmemiştir. Bu inanç, diğerleriyle birlikte Vedalar'ı panteizm'e yaklaştırmaktadır. Bu sebepten dolayı Vedik düşünce Taoizm'in tabiatçılığı ile, Konfüçyuanizm'in sıralamacılığı (hiyerarşi) arasında bir yerde bulunmaktadır. Eskatoloji inançları açısından Vedik düşünce, Hinayana Budizmi'ne benzer.

# SONUÇ

Vedalar'la ilgili herhangi bir çalışmada yazımı en zor iki bölümden biri sonuç bölümüdür (diğeri de giriş). Bu zorluğun en büyük nedeni henüz Veda çalışmalarında sonuca bağlanabilecek, kesin olarak anlaşılmış şeylerin sayıca az olmasıdır. Herşeyden önce Vedalar'ın ortaya çıktığı tarih bile kesin delillere sahip olmaktan uzaktır. Vedalar'ın tarihlendirilmesi tamamen Hindu şifahi geleneğine göre yapılmaktadır. Dört Veda'nın dördünün de ayrı zamanda meydana getirilmiş olması gerçeği bu işi daha da zorlaştırıcı bir rol oynamaktadır.

Vedalar'la ilgili ikinci problem, ilahilerin muhtevasının ya da Vedalar'daki doktrinin ne kadarıyla otantik olduğu, ne kadarıyla yerli Hind halkından alındığıdır. Bunun yanında Hindu geleneğinin tezi olan vahy meselesini de gözardı etmemek lâzımdır.

Eğer Upanişadları izleyecek olursak Vedalar bir vahy ürünüdür. Vedalar'da görülen çok tanrıcı karakter Upanişadlar'daki tek tanrı inancı ile telafi edilmiştir. Eğer gerçekten Vedalar vahy ürünü ise o zaman onun, yine aynı vahy ürünü olan Brahmanalar ve Upanişadlar'la neden ortak bir dile sahip olmadığı sorulabilir. Neden vahy ürünü olan Vedalar'da din çok tanrılı iken, ondan iki yüz yıl sonra meydana çıkan Brahmanalar'da bu din tevhidi bir karaktere döndürülmektedir.

Vedalar'daki tanrıların durumuyla ilgili olarak söylenebilecek kesin şey, onların gerçekte tabiat güçlerinin birer sembolizasyonu olduğudur. Bununla birlikte bu sembolizasyonu Müller'in naturalizmi doğrultusunda anlamamak gerek. Aynı zamanda bu

naturalizm'i animist bir görüşle açıklamak da doğru değildir. Animizm'de her sembol, münferit, tabii güçlerin münferit niteliklerini yansıtır; bu güçler arasında bir koordinasyon yoktur. Oysa Vedalar'daki sembolizaysonda tabii güçlerin hepsi cinslerine göre sınıflandırılmış ve benzer güçler arasında koordine sağlanmıştır. Böylece Vedalar'da sembollerin tümelleri temsil ettiğini söyleyebiliriz; oysa animizm'de tikel ve tekil semboller söz konusudur. Bu haliyle Vedik teoloji az bulunur bir yapıya sahiptir.

Vedalar'daki teoloji bütün boyutlarıyla panteizm'e çok elverişli bir yapı sergiler. Gerçekten Vedalar'ın rafine hali üzerine temellenmiş olan Brahmanalar'da bu inancın bir sonucu olarak panteizm'le içiçe bir kavram olan kurban fikrine verilen önem ile karşılaşıyoruz. Brahmanlar'da temel konu kurbandır. Kurban bir canın karşılığında bir can kazanmadır. Bu nedensellik inancı Hinduizm'in tüm safhalarında görülür. Bu inancın adı Hindu literatüründe "karma" adını alır. Karma, insanın yaptığı herşeyin karşılığını bu dünyada mutlak almasını sağlayan bir yasadır ki, bu yasadan "samsara" yani ruh göçü kavramı neşet etmiştir. Eliade'ye bakılırsa Hinduizm'in karması, yahudiliğin, Adem ve Havva'nın bilgi ağacına yaklaşarak yeryüzüne düşmesi inancına tekabül eder. Bu sebepten dolayı Yahudilik'teki cenet kavramının bu dünyada olmuş olmasına şaşmamak gerekiyor.

Bütün bunlar Vedalar üzerine yapılacak herhangi bir çalışmada daha sonraki Hindu kutsal kitaplarının da incelenmesi gerektiği konusunda bizi yeterince ikna eder görünmektedir.

Başlangıçta da söylendiği gibi bu konu üzerine yazılacak en zor kısım sonuç kısmıdır. Sonuç yazmayı sağlayacak sınırlı bir materyal yumağı sunabilmek mümkün değildir. Bu gerçeği aslında Hinduizm'in diğer alanlarında da görmek mümkündür. Bu sebepten dolayı, Hinduizm'deki incelemeler daha çok kavramlar etrafında dönmektedir. Hinduizm'de incelenmesi gerekli olan o kadar çok kavram vardır ki, sırf bunlar arasında bir koordine arama çabası bile ilginç bir araştırma konusu olabilecek mahiyettedir.

Bizim tezimiz tekrardan söyleyelim ki, Vedalar'a bir giriş mahiyetindedir. Böyle bir sınır içerisinde çok kesin sınırlamalaya

da genellemelere gitmekten ziyade konunun iyi bir şekilde tanıtımını yapmak ve problemleri ortaya koymak tutulması gerekli en uygun yol olacaktır. Eğer bu tez bu amacı gerçekleştirmişse hedefine yarı yarıya varmış demektir.

## EK-I
## VEDALAR'DAN SEÇME METİNLER

Tezimizin bu kısmında bütünü hakkında fikir verebilecek mahiyette Vedalar'dan uygun parçalar seçmeye çalıştık.

Buradaki çevirilerin tümü Müller'in daha önce değinilen "Sacred Books of the East" adla edisyonunu yaptığı külliyattan yapılmış bulunmaktadır. Çevirilerin yapıldığı metinlere ait künye örneği aşağıdaki şekildedir.

| | |
|---|---|
| *Atharva Veda* | Çevirinin Yapıldığı Veda |
| c. XLII. | Külliyat içerisindeki cilt numarası |
| XII. | Mandala numarası |
| I. | İlahi numarası |
| 198. | Sayfa numarası |

***Rig Veda***
**C.XVLI.**
**IV.**
**15.**
**360.**

1) Agni, hotri, güçlü bir at olan, bizim kurbanımızın etrafında döner durur; tanrılar arasında en çok tapılan tanrı.

2) Ağni tanrıların rabbı, bilge, ibadet edenlere hazineler bahşederek adakları tavaf eder.

3) Agni, ganimetlerin bu tanrının keskin dişlerin ve müşfikliği onu efendi bir tanrı yapar.

5) Ganimeti kazanan bir yarışçı gibi, soma gibi, onlar onu, göklerin kırmızı genç çocuğunu hergün temizlerler.

*Rig Veda*
**C.XVLI.**
**I.**
**12.**
**6.**

1) Elçimiz olarak Agni'yi, herşeyin, bu kurbanın hotrisi olarak seçiyoruz, herşeyin mâliki, büyük bilge.

2) Agni ve yine Agni, insanlar duaları ile sürekli dua ettiler, kabilelerin rabbı, adakların taşıyıcısı, pekçok kişinin sevgilisi.

3) Agni doğduğun zaman, barhısları (kurban otları) çiğnedin, kendin için tanrıları getirttin; sen bizim hotrimiz ululanan varlıkları değerlisisin.

4) Sen elçi olarak gittiğin zaman ey Agni isteyen kişileri uyandırdın. Barhıslar üzerine tanrılarla birlikte otur.

*Atharva Veda*
**c. XLII.**
**XII.**
**I.**
**198.**

1) Hakikat, büyüklük, evrensel nizam (rta), güç, takdis yaratıcı iştiyak (tapas), ruhi yüceltme, kurban, işte yeryüzünü var kılanlar. Bu yeryüzü bizim için geniş bir faydalanma alanı hazırlasın.

2) Ağırlıklara ve yamaçlara ve büyük ovalara sahip, türlü faydalı besinleri veren yeryüzü, insanların ona karşı koymasından uzaktır; o bizi bereketlendirecek, bize kendisini uygun kılacaktır.

3) Üzerinde denizlerin ve nehirlerin ve suların, üzerinde yeryüzü besinlerinin ve insanların oluşturduğu kabilelerin üzerinde bu soluğun, hareket ettirici hayatın olduğu yeryüzü (soma) içmede önceliği bize verecektir.

4) Üzerinde besinlerin ve insanların kabilelerinin varolduğu, çeşitli canlıları, hareket edici şeyleri var eden yeryüzü ki, onun dört parçası bize sürüler ve diğer mülkleri tedarik eder.

5) Üzerinde eskinin ilk insanlarının varlıklarını ortaya koyduğu, üzerinde tanrıların Asuralara üstün geldiği yeryüzü, bize her çeşit sürü, at ve kümes hayvanları, iyi talih ve izzet sağlayacaktır.

6) Herşeyi temin eden, refahı, asıl olan şeyi veren, bütün yaşayan yaratıkların üzerinde dinlendiği altın göğüslü yeryüzü, o ki, Agni Vaisnavara'yı (ateşi) yaratır ve boğayı İndra ile çiftleştirir, bizi servet ile donatacaktır.

7) Uykusuz tanrıların dikkatlice koruduğu geniş yeryüzü, bizim için tatlı balımıza süt katacak ve dahası izzet ile bize saçacaktır.

8) Önceleri boşluğun okyanusu üzerinde su olan, yetenekli planları ile bilgilerin keşfettiği, kalbi en yüksek gökte olan ölümsüz hakikatin kuşattığı yeryüzü, kudretli hükümranlığı içinde bize başarı ve güç sağlayacaktır.

9) Üzerinde kendisine eşlik eden, gece-gündüz kesilmeden akan suların olduğu yeryüzü, bereketli ırmaklarıyla bizim için süt temin edecek ve dahası izzet ile bize saçacaktır.

10) Asvinlerin ölçtüğü (meydana getirdiği) üzerinde Vişnu'nun dolaştığı, gücün efendisi, İndra'nın kendisine dost yaptığı yeryüzü, o ana benim için, oğlu için süt dökecektir.

11) Karlı dağ yükseltileri ve senin ormanların, ey yeryüzü bize karşı müşfik olacaktır. Kahverengi, kara, kızıl, İndra'nın koruduğu sağlam yeryüzü üzerine yerleştim, tecavüzde bulunmadım, kimseyi öldürmedim., kimseyi yaralamadım.

12) Senin orta yerine ve senin merkezine, vücudundan yarattığın beslenme gücüne, bizi yerleştir; benim için kendini pakla. Bu yeryüzü anadır ve ben yeryüzünün oğluyum; Parganya babadır, o da bizi koruyacaktır.

*Atharva Veda*
**c. XLII.**
**VII.**
**53.**
**52.**

1) Ey Brihaspati, sen bizi yama'nın ölüm diyarından ve şer tertiplerden koruduğun zaman, tanrıların hekimleri Asvinler bizden ölümü uzak etsinler, ey Agni.

2) Ey alınan ve verilen soluk, vücutla beraber ol, onu terketme, burada onlar senin dostun olsunlar. Yaşa ve yüzlerce sonbaharı gör; Agni senin çobanın ve gözleyenin olacaktır.

3) Senin uzaklara dağılan hayat gücün ve soluk alman ve soluk vermen geri gelecek. Agni onları Niritti'nin (ölüm tanrıçası) elinden kaptı, ben onları sana geri getireceğim.

4) Soluğu insanı terketmesin, soluk verişi ondan ayrılmasın, onu bırakmasın. Ona yedi rişi gönderiyorum, onlar insana uzun bir ömürle sağlık bahşetsin.

5) Ey soluk alış ve soluk veriş iki boğanın bir ahıra girişi gibi sen de gir. Bu insan burada tekamül etsin. uzun bir ömür için huzurlu bir ambar içerisinde.

6) Bizim sana sürdüğümüz hayat soluğu ile senden hastalıkla uzaklaştırırız. Ulu Agni her kaynaktan hayat ile bunu bize bahşet.

7) Ölümün karanlığından en yüksek gök'e, tanrılar arasında Surya'ya çıkarak biz en yüksek aydınlığa ulaştık.

*Atharva Veda*
**c. XLII.**
**XI.**
**5.**
**214.**

1) Brahmaçarin (Brahmin'in müridi) dünyanın her iki yarım küresinde hareketliliği temin eder, onun içinde tanrılar uyum ha-

lindedir. O gökleri ve yeri tutar, o yaratıcı ateş ile hocasını doldurur.

2) İlahi halk, babalar ve bütün tanrılar çeşitli şekillerde Brahmaçarin'i izlerler. Gandharvalar onun peşinden giderler. O bütün tanrıları yaratıcı güç ile doldurur.

3) Öğretici, Brahmaçarin'i bir şakirt olarak kabul ettiği zaman onu kendi vücudu içine bir fötüs gibi yerleştirir. Onu karnında üç gece taşır; o doğduğu zaman tanrılar onu görmek için toplanırlar.

4) Bu yeryüzü onun ateş sopasının ilk parçası, bu gök onun ikinci parçasıdır; atmosferi de o ateşinin üçüncü parçasıyla doldurur. Brahmaçarin bu dünyayı ateş çubuğu, kuşağı, münzeviliği ve yaratıcı ateşi ile doldurur.

5) Brahmin'den önce Brahmaçarin doğdu: Sıcaklık içinde kendinin yükselttiği ateş ile. Ondan Brahmanam (Brahminik hayat) ve en yüksek Brahmin ve ölümsüzlükleri ile bütün tanrılar neşet etti.

***Atharva Veda***
**c. XLII.**
**XI.**
**7.**
**226.**

1) İsimler ve şekiller Ukkhista'da (kurban artıkları) depo edilmiştir. Ukkhista'da dünya depo edilmiştir. Ukkhista'da İndra ve Agni ve herşey depo edilmiştir.

2) Ukkhista'da gökler ve yer ve bütün varlıklar depo edilmiştir; Ukkhista'da sular, okyanuslar, ay ve rüzgâr depo edilmiştir.

3) Ukkhista'da hem var olanlar, hem olmayanlar, ölüm, güç ve Pracapati vardır. Dünyanın yaratıkları Ukkhista'da inşa edilmiştir.

4) Sıkı olan herşeyi sıkan odur, güçlü lider Brahma, bütün herşeyin "on yaratıcısı", ilahlar, tekerin dingile bağlı olduğu gibi Ukkhista'ya bütün yanlardan bağlıdırlar.

5) Rig, Saman ve Yacurlar, samanların şarkısı, takdimeleri ve suralar Ukkhista'dadır.

*Atharva Veda*
**c. XLII.**
**XIX.**
**53.**
**224.**

1) Zaman bir küheylan, yedi ışını ile hızla koşar; zaman bin başlı, çağların üstünde, tohumu bereketli. Kutsalca düşünceleri ile düşünen kâhinler onu incelerler, bütün varlıklar onun tekerleğidir.

2) Yedi tekerleği ile zaman (atını) koşar, onun yedi dingili vardır, ölümsüzlük onun baltasıdır. Bütün varlıkları taşır. İlk tanrı olan zaman, şimdi ileri doğru hızlanıyor.

3) Büyük bir kavanoz zamanın üzerine yerleştirilmiştir; onu biz gerçekte çeşitli şekiller halinde görürüz. O bütün varlıkları taşır. Varlıklar onu "en yüksek gökteki zaman" diye adlandırırlar.

4) O bütün varlıkları meydana getirir; o bütün varlıkları kuşatır. Zaman varlıkların babası, varlıklar da onun çocuklarıdır. Gerçekten ondan daha yüksek bir güç yoktur.

5) Zaman hem öteki dünyanın gök'ünü, hem de bu dünyayı meydana getirmiştir. Olan ve olacak olanları zaman harekete geçirir ve yayar.

6) Bu yeryüzünü zaman yarattı, güneş zamanda parıldar. Bütün varlıklar zamandadır, zamanda bütün gözler görür.

7) Zaman düşünceyi sınırlar, zaman soluğu sınırlar, zaman adı sınırlar, zaman ulaştığında bütün yaratıklar sevinirler.

8) Zaman yaratıcı ateşi sınırlar, zaman en yüksek varlığı sınırlar, zaman Brahma'yı sınırlar; zaman herşeyin rabbıdır. O Pracapati'nin babasıydı.

9) Bu kâinat onunla hareketlendirilir, onunla var olur, bu kâinat onun üzerine bina edilmiştir. Gerçekte Brahma'ya sahip olan zaman Parameshthin'i (en yüce tanrı) de destekler.

10) Yaratıkları (pragah) zaman yarattı ve zaman başlangıçta yaratıkların rabbını yarattı; kendi kendine var olan Kasyapa ve Tapas zamandan doğdu.

*Atharva Veda*
**c. XLII.**
**XIX.**
**54.**
**225.**

1) Zamandan sular hasıl oldu, zamandan Brahma hasıl oldu, zamandan yaratıcı ateş (tapas) hasıl oldu, uzayın bilgileri hasıl oldu. Zaman içinde güneş doğar ve zaman içinde batar.

2) Zaman içinde rüzgâr eser, zaman içinde büyük yeryüzü var olur; zaman büyük gök'ü sınırlar. Geçmişte doğan oğul (pracapati) zamanda vardı ve zamanda olacaktır.

3) Riksler zamandan çıktı, Yoguslar zamandan doğdu; zaman tanrıların dokunulmaz payı kurbanı sundu.

4) Gandharvalar ve Apsaralar (bir nevi cinler) zaman üzerinde bina edildiler; zaman üzerinde'bu dünyalar kuruldu; zamanda bu Angiras ve Atharvan gökleri yönetti.

5) Bu dünyayı ve en yüksek dünyayı ve kutsal sözleri ve onların kutsal parçalarını ele geçirerek zaman, Brahman'ın vasıtaları ile bu dünyaları zaptetti; zaman en ulu tanrı şimdi ileri doğru hızlanıyor.

*Atharva Veda*
**c. XLII.**
**:I.**
**4.**
**218.**

1) Bütün bu kâinatın kendisine bağlı olduğu Prana'ya saygı, ki o, bütün yaratıkların rabbı oldu, herşey onun üzerine temellenmiştir.

2) Saygı ey Prana senin kükreyen rüzgârına, saygı ey Prana senin yıldırımına, saygı ey Prana senin ışığına, saygı ey Prana senin yağmuruna.

3) Prana nebatı yıldırımıyla çağırdığı zaman, nebat mahsulü

kılınır, bereketlenir ve böylece bol besin üretilir.

4) Mevsimi geldiği zaman ve Prana nebatı çağırdığı zaman yeryüzünün üzerindeki herşey bundan memnun kalır.

5) Prana yağmuruyla büyük yeryüzünü suladığı zaman hayvanlar bundan memnun kalır; onlar "kudret ve güç kazandık" derle

*Atharva Veda*
**c. XVLI.**
**IV.**
**15.**
**360.**

1) Agni, hotri, güçlü bir at olan o, bizim kurbanımızın etrafında döner durur; tanrılar arasında en çok tapılan tanrı.

2) Agni tanrıların hoşnut edilmesini sağlayarak bir arabacı gibi kurbana öylece gider.

3) Agni, ganimetlerin rabbı, bilge, ibadet edenlere hazineler bahşederek adakları tavaf eder.

4) Güçlü ve ölümlü bu tanrının keskin dişleri ve müşfikliği onu efendi bir tanrı yapar.

5) Ganimeti kazanan bir yarışçı gibi, soma gibi, onlar onu, göklerin kırmızı genç çocuğunu hergün temizlerler.

*Atharva Veda*
**c. XVLI.**
**I.**
**12.**
**6.**

1) Elçimiz olarak Agni'yi, herşeyin, bu kurbanın hotrisi olarak seçiyoruz, herşeyin maliki, büyük bilge.

2) Agni ve yine Agni, insanlar duaları ile sürekli dua ettiler, kabilelerin rabbı, adakların taşıyıcısı, pek çok kişinin sevgilisi.

3) Agni doğduğun zaman, barhısları (kurban otları) çiğnedin, kendin için tanrıları getirttin; sen bizim hotrimiz, ululanan varlıkların değerlisisin.

4) Sen elçi olarak gittiğin zaman ey Agni isteyen kişileri uyandırdın. Barhıslar üzerine tanrılarla birlikte otur.

## EK-II
## COOMARASWAMY ÖRNEĞİ

Vedalar ve Vedalar içerisindeki doktrinler daha önce de söylenildiği gibi sonraki Hindu kutsal metinlerinden oldukça farklıdır. Bu farklılık, burada esas olarak incelenen muhtevanın da ötesinde formel yapıda da kendini gösterir. Müller'in haklı olarak henoteizm adını verdiği, tanrıların birbiri yerine geçtiği ve böylece en üstte bir tanrıya ulaşıldığı bu doktrinde çok kesif bir panteistik rengin olmadığını söylemek doğru olmayacaktır. İlahların birbiri yerine kullanılışı ve bir ilahın bazen diğerlerini de içine alacak şekilde ön plana çıkarılışı panteizmi hazırlayan bir safha olarak animistik ruh halinin sonucu gibi görünmektedir. Bununla birlikte Vedik doktrine henoteik açıdan çok benzeyen Yahudilik, Atonculuk ve Hristiyanlık gözönüne alındığında bu kutsal külliyatı bütünüyle animizme ve naturizme bağlamak çok doğru bir sonuç olarak kabul edilemeyecektir. Mamafih Vedalar'ın çok tanrıcı dilinden etkilenen sadece biz değiliz. Vedalar'dan sonra yazılan tüm Hindu metinler ve Nirukta gibi tefsirler de bu endişeye düşmüş olmalı ki Vedalar'ın çok tanrılı diline sürekli tevhidi bir yorum getirme ihtiyacı duymuşlardır. Vedalar'ı tevhidi açıdan yorumlamak isteyen Hintli gelenekler ve Batılı (çoğunlukla koyu Hristiyan ve Müslüman) uzmanların özellikle Rig Veda ve Atharva Veda'dan getirdikleri tevhidi temayüllü ayetlerin Vedalar'a sonradan sokulduğu iddia edilmektedir. Fakat bu iddianın kaynağı Vedalar'ı bir önkabul olarak, politeist gören batılı araştırıcıların tutumundan kaynaklanmaktadır. Onlara göre Vedalar esasta politeist temayüllü olduğuna göre tek tanrı düşüncesini savunan ayetler sonradan

sokulmuş olmalıdır. Yine onlara göre tevhid düşüncesini savunanların ileri sürdüğü gibi tanrıların birbiri yerine kullanılması monoteist bir yapıyı öngörmez. Çünkü birbiri yerine geçenler tanrıların tümüdür, yoksa onlar aslı olan bir yüce tanrının formuna giren ilahlar değillerdir. Hem Vedalar'da niye tek tanrı inancını anlatmak için vahy, çok tanrılı bir sembolizasyon ihtiyacını hissetmiştir? Eğer bu, insan zihninin anlayış şeklinden kaynaklanmış ise neden, çok değil, yalnızca ondan 300 yıl sonra (yaklaşık) ortaya çıkan Upanişadlar'da tek tanrı inancı hakim oluyor? İnsan zihninin bu kadar dönüşeceği makul değildir. Bunun yanısıra aynı dönemde aynı zihin yapısına sahip Ön Asya'da monoteist anlayış mevcuttur. Bu da tarihi çağları yaşayan insanların monoteizmi anlayacak zihni kapasitede olduğuna şahitlik etmez mi? Mamafih bu inancı kabul edip Vedalar'da politeist düşüncenin hakim olduğunu ileri sürenler, Vedalar'daki yüksek metafizik kurgunun nasıl olup da böyle ilkel bir düşünceden gelişebileceği sorusunu açıklayamazlar. Hindu geleneği neden kendisini politeist Vedalar'a bağlama ihtiyacını hissetmek zorunda kalmıştı?

Batı dünyasında Vedalar'a bu perspektifteki iki genel bakıştan biri bizi ilgilendiriyor. Guenon, Schuon, A. Coomaraswamy ve K. Coomaraswamy, Bruchkardt, Lings gibi yazarlar çoğu dini öğretilerde olduğu gibi Vedalar'da da tevhidi bir temayül aramışlardır. Tüm dinlerde özün değişmediğini ileri süren bu perrenial filozoflara göre Vedalar'daki politeist anlayış bir semboldür. Gerçekte tevhid vardır, fakat Vedalar'ın muhatab aldığı insanların düşünme biçimine göre Vedalar'da yoğun bir sembolizasyon mevcuttur. Tanrı gibi görünen güçler gerçekte asıl ilahın yardımcıları pozisyonundadırlar.

Hiçbir tanrı, ana ilahın fonksiyonunun üstlenemez. hepsi ana ilahın bir görevini yerine getirir. Mamafih şunu da söylemek gerekiyor ki Vedalar'daki doktrinin politeist olmadığını ileri sürerlerken, yukarıda bir kısmı zikredilen batılı yazarlar, Hristiyani teslis mantığının (ki bu mantık içinde doğmuşlar, yaşamışlar ve ölmüşlerdir) etkisinde kalmaktadırlar. Zira Vedalar'da birbiri yerine geçen Tanrılar teslisteki üç şahsiyetin pozisyonuna çok ben-

zemektedir. Teslisi (çok tanrılı-triteizm) bir doktrinden "Godhead" (baş tanrı) inancına varma mantığına alışık olan bu yazarlar Vedalar'daki birden fazla ilahı (Baba-Oğul-Kutsal Ruh) bir "godhead"de birleştirme konusunda bir sıkıntı çekmemişlerdir. Bunu en güzel biçimde, Vedalar'da politeizm olmadığını ileri sürerken St. Thomas'ın teslisteki üç unsurun aslında bir ilahın farklı alanlarda faaliyet göstermelerini ileri süren satırlarından iktibas eden Coomaraswamy'de görüyoruz. Burada Coomaraswamy, St. Thomas'dan faydalanarak, Vedalar'daki tanrıların aynı teslisteki anlayışla çalıştığını ve gerçekte tüm tanrıların bir "Godhead"da buluştuğunu söyler.

Bununla birlikte, Hristiyanî mantık sezgisinin etkisinde kalan bu metodun doğru olmadığını söylemek haksızlık olur. Ancak Hristiyan yazarların bu kavramla içten bir bağlantısının oluşu konuya daha yakın bakmalarını sağlamıştır. Philo da Eski Ahid'deki antropomorfik inancı benzer bir rasyonalizasyonla telif etmişti. Ona göre de Eski Ahid'teki Yehova'nın insaniliği ve diğer tanrıların oluşu (Elohim gibi) onun meleklerini anlatmak için kullanılan anlaşılması zor deyimlerdi.

Vedaların dilini anlamada enterasan araçlardan biri de "bulmaca" zihin yapısıdır. Bugün bizim "bulmaca" olarak kabul ettiğimiz mantık sorularının çok erken dönemlerde kutsal bir hüviyetinin olduğunu ve inisiyatik ritüellerde kullanıldığını biliyoruz.

Eski Ahid'teki hakimler kitabı (14:14), Z. Samuel 12, Yeremya 25:26'da eski bulmacalardan örnekler vardır. Bir Babilonya tabletindeki şu bulmaca meşhurdur.

"Döllenmeden kim gebe kalır
Yemeden kim şişmanlar"

**(Cevap: Bulut)**

Tekvin 14:14'te ve Yeni Ahid-Vahy 13:18'de matematiksel bulmaca tipleri ortaya çıkar. Grek ve Hind dünyasında da bu tip bulmacaların yaygın olduğu biliniyor. Bu tür bulmacaların varlığı ve uzun zaman sürmüş olması arkaik dönemde bu mantığın yay

gın olduğunun bir işaretidir. Zamanla bu genel mantık biçiminin, bir başka mantık biçiminin egemenliğine girmesiyle süzülerek kutsal bir konumda bazı kontexlerle ortaya çıktığını tahmin edebiliriz. Vedalar'da da bulmaca mantığının açık olarak kulanımını taşıyan pek çok ayet vardır. *Brahmodya* ya da *Brahmavadya* bu tip bulmacalar ya da mantık için kullanılan Vedik kelimelerdir. Etimolojik olarak bu kelime "Brahma'nın Çözümü" anlamına gelir. Vedik ilahilerden birinde (X.CV.4) Agni bulmacavari bir pozisyon içinde takdim edilir.

"Sizin aranızdan kim bu (saklı) tanrıyı bilir. Bu inek annesini kendi yaratmıştır" (*).

Dirghatamaların meşhur bulmacavari ayetleri Rig Veda'nın bir parçasını oluşturur. Buradaki elli iki ayetten elli biri bulmaca şeklindedir. Bu ilahilerin konusu kozmik fenomen, mitoloji ve insan organları hususunda yapılan teofizik spekülasyonlardır. Bulmaca dilinde primitif Hindu felsefesini yansıtır.

Rahipler tarafından kurbanların sunuluşunda kullanılmak üzere yazılmıştır. Bu ritüel iki rahip tarafından yönetilir, biri bulmacayı sorar; diğeri cevap verir. Bu örnekler dinler tarihinde eşsiz olduğu için aktarmak faydalı olacaktır.

At kurbanında bir rahip soruyor:

- "Gerçekten kim tek başına yürüyor? Tekrardan tekrardan doğan kimdir? Soğuğun çaresi nedir ve büyük küme nedir?".

Cevap şöyledir: "Tamamen yalnız hareket eden güneştir; yeniden ve yeniden doğan aydır; soğuğun çaresi Agni (ateş)tir; en büyük küme yeryüzüdür". Hotar denilen rahip Adhvarya denilen rahibe sorar:

- "Güneş ışığı gibi olan nedir; okyanus gibi hangi deniz vardır; yeryüzünden daha büyük olan nedir? Ölçüsü bilinemeyen şey nedir?".

Cevap: "Güneş ışığı gibi olan Brahma'dır; cennet okyanus gibidir; Tanrı İndra yeryüzünden daha büyüktür; ölçüsü bilinmeyen inektir".

(*) Annesini kendi çocuğunun yaratması bulmacası Mısır'da da yaygınca kullanılır. Tanrılar için "Kendi anasının boğası" tabiri kullanılır.

Yine aşağıdaki şekilde sorular ve cevaplar devam eder:

"Sana soruyorum! Yeryüzünün zirvesi, evrenin göbeği, kısrakların tohumu, kelam etmenin (söz söylemenin anlamında) (*) aslı nerededir?".

"Bu sunak yeryüzünün zirvesidir; bu kurban evrenin göbeğidir; bu soma (ilahi nitelikte ve ilahi nitelikle donatan bir içecek ya da libation sıvısı) kısrağın (Tanrı İndra?) tohumudur; kelam etmenin aslı (en yüksek katı) bu Brahman rahiptir".

Rig Vedalar'daki bu meşhur ayetlerden de anlaşılacağı üzere Vedalar'da çok yüksek bir sembolizasyon olduğu açıktır. Buradaki tek tek terimler sembolik ve değişik bir mantık biçimini yansıttığı gibi, kelimelerin birbiriyle münasebete geçiriliş mantığı da tamamen değişiktir. Eğer Vedalar'ın dili gerçekte tevhidi ise bu çok tanrılı görüntünün tek sebebi sembolizasyondur. *Pananteist* (Vahdet-i Vücud) eğilimli felsefelerde sembolizasyonun çok kolayca yerini bulduğu bilinmektedir.

Bu gerçeği tersine çevirirsek sembolizasyonun ağırlıklı olduğu öğretilerde pananteizmin var olması gerektiği gibi bir sonuca ulaşırız. Fakat formülasyonun bu yanı pek doğru değildir. Çünkü transandantal öğretiler de sembolizasyonu kullanabilir. Bununla birlikte pananteist öğretilerde ethiksel aşk ağırlıklı olduğu için sık sık paradoxal mantığa ve artistik sembolizasyona baş vurulur. Çünkü pananteizm, transandantalizmin olgulara önem verişine karşılık, spekülasyonlara önem verir, spekülasyonların da semboller üzerine oturduğu açıktır.

Burada, Vedalar'ın durumunda panteizmden ziyade pananteizmin var olduğunu kabul edersek Vedalar'ın tek tanrıcı bir temayülde olduğunu kabul etmiş oluruz. Aşağıda en önemli ve büyük bir kısmının çevirisi yapılan makale, vedalara Perrenial Philosophy açısından bakan araştırıcılara klasik bir örnek olarak Coomaraswamy'dan seçilmiştir.

Bu tarz yorum, Yaska'nın Niruktası'na kadar çıkan geleneğin Batı'daki çağdaş düşünürlerin düşüncelerinde etkili olduğunu gösterir. Bu üsluptaki düşünürlerin bu aşamaya gelmeleri, Hristi-

(*) Parantez içindeki yerler bana aittir. K.D.

yan olmalarına ve ondan oldukça etkilenmelerine rağmen, Aristo'nun cevher-araz ziddiyetini aşmalarından kaynaklanır. Bu fikir onları "Kurtuluş"un Linear değil Sirkular olduğu düşüncesine götürmüş ve Hind öğretilerini olduğu gibi kabul etmeye sevketmiştir.

Yukarıdaki görüşlere klasik bir örnek olarak buraya aldığımız makale, *Coomaraswany-Selected Papers* adlı eserden alınmıştır (Ed. R. Lipsey, c.2, New Jersey 1987).

Çağdaş bilim alemi, Hind düşüncesinde içinde çeşitli tanrıların (gerçekte tanrı olarak değil de) (devah, visve devah) kudret, fiili özellikler ya da şahıslaştırılmış sıfatlar olarak farzedildiği münferit bir prensibin, tedrici bir gelişme sonucunda vuku bulduğunu öngörür. Fakat Yaska'nın ifade ettiği gibi "Allah görünebilecek cüzlere ayrılabildiği (ma hâ bbâgyât) içindir ki insanlar ona çeşit çeşit, bir yığın isimler verirler.."

Başka tanrılar (devah) Bir Ruh'un yardımcıları (pratyangâni) olarak işgörürler (bhavanti).. Onlar Bir'den doğmuşlardır, birbirlerinin tabiatındandırlar, karma (eylem) (1) sırasında işgörürler; Ruh onların aslıdır.. Ruh (atman), bir tanrı nasıl olur ise öyledir" (Nirukta VII.4). Aynı şekilde BO 1. 70-74: "Ruh'un en olağanüstülüğü (mahâtmyât) dolayısıyladır ki ona bir yığın isimler verilir (vidhiyate).. Bu isimlerO'na, onların alemlerinin dağılımına göre verilir (sthânvabibhâgena). Bunlar çok sayıda "yardımcı şahsiyetler" ve "hâzır" olanlar olduğu için isimleri de çoktur (2). Fakat büyülerinde (mantdesu) "kavayahlar" tanrı olanların ortak bir kaynağı olduğunu söylerler; onlar tesis edildikleri alemlere gö-

(1) Gerçekte, Visvakarma, herşeyin yapıcısı, tanrılara adını veren ve onları vücuda getirendir ve bundan dolayı devanam namadhah (X.82.3) diye adlandırılır. [(isim verme gibi) fonksiyonlar "yalnızca Brahma'nın eyleminin isimleridir". BU. 1.4.7; "tüm eylemler Ruh'tan doğar" a.g.e., 1.6.3; "tüm eylemler Brahman'dan gelir" BG. III. 5; krş. Merster Eckhart, Evans ed., III. 175].

(2) "Rabbın Ruhu (nabhasvant) her yerde hazır ve nazırdır (vayur akasam anuvibhavati)", JUB IV. 12-10; ve Krişna'nın da dediği gibi "Benim ilahi görünüşlerimin sonu yoktur" (nantoızthi mama divyanam vibhütinam BG X.40). Kendilerine isim verilenler bu "görünüşler" ya da güçlerdir.

re çeşitli isimlerle adlandırılırlar (3). Bazıları derler ki onlar cevherde bulunan unsurlardır (tad bhaktâh) ve onlar buradan türemiştir; fakat daha önce söylenildiği gibi onların iştirak ettikleri makam (bhaktıh) Ruh'dadır (atman) (4).

Bu satırlar, münferit bir prensibin çeşitli eylem alanlarının bir politeizm anlamına gelmeyeceğini ortaya koyarak, ilahlık ile ilgili herhangi bir tartışmada normal bir teolojik metodu oluştururlar. Mesela Hristiyanlık söz konusu olduğunda "biz tek tanrı demeyiz, çünkü ilah herşeydedir" (Sum. Theol, I, 31. 2. C); "Varlıkları yaratmak tanrının kendine, yani cevherine ki bu cevher, üç uknumda da ortak olarak bulunur, ait olan bir şeydir. Bundan dolayı yaratmak yalnızca bir şahsın işi değildir; fakat bütün Teslis şahıslarının işidir (Baba,Oğul, Kutsal Ruh), (Sum. Theol, I, 45. 6. C).

Ve iyice anlaşılabilir ki "Her ne kadar tanrının isimleri ortak bir noktada birleşirse de, bu nokta pek çok ve değişik özellikler halinde meydana getirildiği için bu isimler özdeş değildir. Bu isimlerin çoğu boş ve yararsızdır, çünkü isimlerin hepsi temsil ettikleri bir realiteye eşittir" (Sum. Theol. I. 13. a. ad. 2) (5) [krş. Sayana'nın SB üzerine tefsiri I, 6. I, 20].

(3) Krş PB. XX. 15.2.2 burada Agni Vayu. Aditya'nın faaliyet alemleri onların "kısmetleri" ya da "payları" (bhaktıh) olarak adlandırılır.

(4) Bu çeşit bir ontoloji, panteistik ya da monistik olarak nitelenemez. Bu yalnızca, eğer, cevher parçalarına irca edildiğinde geride kendi başına bir unsur kalmıyorsa doğrudur; fakat, tersine, Rig Veda'dan başlayarak tüm, Hind kutsal metinleri bu alemi dolduran,. "şeylerin" ötesindeki "bir şey"den ve yaratılışın sonunda ya da başlangıcında herşeyin kendisine döndüğü ve herşeyin kendisinden çıktığı ve bu süreç dolayısıyla kendisinden artma veya eksilme olmayan ve sürekli var olan bir kaynaktan bahsederler. Bunun bir teofani olduğu görüşü O'nun tüm vechelerinin göründüğü anlamına gelmez; tersine doğru bir tabirse "yalnızca onun bir çeyreği" zaman ve uzay alemlerini doldurmaya yeter, mamafih onlar daha da öteye ulaşır, daha uzun sürerler.

(5) "Rab kendisini bölerek (atmanam vibhajya) bu dünyaları doldurur" (mu. VI. 26. vd.). O, bu "cüzler içinde bölünmez" (avibhakta vibhaktesu, BG XVIII. 20, krş. XIII. 16) "Ölçülebilenlerin içinde ölçülemeyendir" (vimitemita., Av. X.7.39; amatra BU. III. 8.8).

Aynı şekilde Plotinus şöyle der:

"Ruh giydirilmiş yıldızların bu hayatı bir ve aynı şeydir, çünkü onlar külli Ruh'da birdir, öyle ki onların uzaydaki hareketleri aynilik esasına dayanır ve maddi değil, fakat canlı bir harekete doğru bilinçlice meyledeler". Enneadlar IV. 4. 8.

Bu ilk prensibin ona ait güçlerle aynı olduğu tezi Brahmanalar'da ve Atharvaveda'dan iyi bilinen bir şeydir.

Mesela burada SB (*), x.5.2.16'ya temas edilebilir: "Bu konuda (insanlar) soruyorlar, 'Ölüm bir midir? çok mudur?'. Biri cevap veriyor: 'Bir ve çok'. Tanrı Şu (Mesela Güneş'teki Uknum) olduğunda Bir oluyor, çocuklarında çokça dağıldığında O pek çok oluyor" (Öyleyse ölüm de hem bir hem çoktur). Bu ayet 20. ayetle birlikte okunabilir. "O'na yaklaşıldığında O (tek) olur (yathasatetad eva bhavati)" (6). Ve AV (**) VIII. 9. 26'da şöyle denilir: "Bir Boğa, bir kâhin, bir yurt, bir tek düzen, O'nun makamında bir basit Yakşa, asla tüketilemeyen bir mevsim". AV. I. 12. I'de Agni "zuhuru üç yönlü olan bir enerji" (ekam ojas tredha vicakrame) diye tarif edilir.

Aynı bakış açısının herhangi bir yanlış anlamaya meydana vermeyecek şekilde Rig Veda'da da olduğu sık sık gözardı edilir. Bir ve Çok'un Vedalar'daki formülasyonu problemi geniş bir Vedik examplarizm çalışmasını gerektirmektedir, fakat R.V. III. 54.8'deki visvam ekam (bir aradaki çokluk) tabirine dikkat çekebiliriz.

Bizim şu anda amacımız içinde bir ve çok aynilığinin teyid edildiği vedik textlerin en çarpıcılarının bazılarını biraraya getirmek olacaktır. Şunu da ekleyelim ki, sahih bir söylem yoksa da, bu parçalarda ifade edilen yasa çeşitli güçlere atfedilen fonksiyonların analizinden çıkarılabilir, çünkü her ne kadar bu fonksiyonlar özel ilahların karakteriyse de, bunlar bütünüyle, onlardan birinin

(*) Satapata Brahmana.

(6) AB. III. 4'te "kişi O'na dostlarından biri (mitrakrtiva) gibi yaklaşır" (upsate), yani onun şekli Dost (mitra) gibidir. Kaila yamalai de Şiva'ya "Sen, Sana tapanların canlandırdığı biçimleri alırsın" diye hitap edilir (bkz. Ceylan National Review, San. 1907. s. 285).

(**) Atharva-Veda.

tekelinde değildir (7).

Sık sık "sonradan sokulmuş" diye çıkarılan tanıdık pasajlar Rig Veda I. 164. 46'yı kapsar: "Rahipler Bir olana farklı yollardan (bhudha vadanti) işaret ederler, Agni, Yama, Matarisvan derler O'na; Indra derler, Mitra derler, Varuna derler. Agni derler O'na, O semavi (ya da gök'teki) kanatlı kuş (Suparna) Garutman'dır"; DV. X.114.5, "Veed halindeki rahipler (viprah kavayah) O'nu çeşitli yollarla (bahidha kalpayanti) 'Bir olan Kartal' diye düşünürler". Ve X. 90-11, burada, ilk kurban sunan, kişiyi böldükten sonra (vyadadhuh) brahmodya (bulmacavari) tarzında şu soru sorulur, "O'nu kaç yönlü düşündüler" (katidha vyakalpayan) (8). Bu şekilde pek çok yerde yerleştirildikleri içindir ki Agni karanlıkta iken (tamasi kşesi, X. 51. 4-5) korkar, mamafih O yine de özünden bir şey kaybetmez (anu ugram carati kseti budhaah, III, 55.7=krşne budhne, IV. 17.14=vrşabhasya nile, IV.I.2.vb). Eckhart'ın da ifade ettiği gibi, "Oğul öz olarak içerde kalır ve şahıs olarak dışarı çıkar..İlahi tabiat başkalıkta ilişkiye girer, başka fakat bambaşkası değil, çünkü bu ayırım kavramsaldır; reel değil". "Rahiplere O insanın güneşi olarak görünür" (avir-abhavat süryo hrn, R.V. I. 146.4) (9). Krş.Plotinus V.8.9 "Bir olan tanrı o..O'nun ulaşamadığı adı konulabilecek neresi vardır".

Diğer kitaplarda açık ifadeler vardır. Özellikle, O'nun gündüz ya da Gece'deki varlığına göre iki ayrı formunun olduğu söylenir ve bu "O'nun irade ettiği şekildedir" (Yatha vasum RV. III. 48.4, VII, 101.3; krş. X. 168.4 ve AV. VI. 72.1). "O şimdi kısırdır (stariru tvad bhavati), şimdiyse doğurur" (sute u) VII, 101.3; RV.

(7) Max Müller bu metodu tarif etmek için "henoteizm" terimini icat etti, Müller bunu belli ki Vedalar'a has bir şey olarak düşünmüştü. Oysa Hristiyanlık da Teslis'teki şahıslardan birinin yaptığı eylemin diğerlerince de yapıldığını kabul ettiğine göre henoteistik'tir. Gelişmiş bir henoteizm Stoacılık ve Philo'nun bile karakteristiğidir.

(8) Vaç, Magna Mater, benzer şekilde tanrılar tarafından bölünür ve her bir parçası bir alemde tutulur (tna deva vyadadhuh purutra bhüristhatram bhurya vesayantim, R.V. X. 125.3). Açıktır ki ilahi birlik asıl olandır, çokluk ise kavramsal bir şeydir.

(9) Yuhanna lik et vita erat lux hanijnus ve Yakup 1:17, "Nurların babası".

III 20.3 ve VII. 93. A'de Agni ve İndra çok isimli olarak adlandırılır (bhurini-nama, puru-nama) ve II. I'de Agni'ye bütün kudretlerin adıyla hitap edilir ve içinde İndra'nın, Güneş'in bir tamamlayıcı işaret olduğunu anlatan sayısız pasajlar vardır.

VII-II. 8'de Agni "çok farklı mekanlarda ve sıfatlarda" görülebilir (krş. 179.5 ve VI. 10.2, Agni Purvanikah). Her ne kadar O'nun sureti pek çok mekanda aynı ise de O'nun oluşu çok yönlüdür (purutra... abhavat. I. 146.5) ve O'na pek çok isimler verilir, çünkü "O görünürken böyle adlandırılır (yadrrg eva dadrse tadrg ucyate V. 44.6). R.V. III. 5. 4.9'da Agni, Mitra, Varuna ve Matavisvar ile aynileştirilir; aynı şekilde V.3.1.2'de Agni, Mitra, Varuna ve İndra ile kimliklendirilir. Yine, eğer Agni, Güneş olarak tanrıların "yüzü" ve "noktası" (anika) [RV. I. 115-I, VII. 88.2] ve aynı zamanda mantıki olarak "çok yüzlü" (purvanikah) ise, "bu ebedi tanrıda gerçekliği olan bir şey anlamına gelmez, fakat yalnızcabizim düşünme tarzımıza hitap eden bir şeydir" (Sum-Theol, III. 35.5c), çünkü "insanlar kurban ibadetlerinde Sana, Agni, pek çok yüz hamletmişlerdir" (bhüsini hi tve dadhire ani kagne devesya Jajnao Janasah, RV. III. 19.4).

Bir başka yerde Agni, "Hayat Ağacı"dır (vanaspati, Upanişadlar'da çeşitli yerlerde). "Diğer Ateşler Senin kollarındır" (RV. I. 59.1) "Bütün diğer Agniler senden gelir ey Agni!". "Bütün bu ilahlar Agni'nin formlarıdır" (AB. III. 4) (10).

Pek çok durumda *bhu* "olmak" fiili yukarıda aktarıldığı üzere Brahmana ve Nirukta'da olduğu şekilde R.V.'da da aynı anlamda bir isimden başka bir isme bir fonksiyondan diğerine geçmeyi anlatmak için kullanılır.

Mesela, R.V. II. 5.4, "Agni, rahip Mitra tutuşturduğu zaman Mitra oldu ve Varuna Jatu Vedas oldu" krş. IV. 42.3. "Ben, Varuna, İndra'yım" ve V.3. 1-2, "Sen Agni, doğumdan Varuna, (bhuvo

(10) AV. III. 3.13, "Bu Agni gece Varuna sabah Mitra olur". JUB III. 21.1.2. Rüzgâr (vayu) beş yönden gelir. Doğu, batı, kuzey, güney ve yukarısı- sırayla bunlar Indra, Isana, Varuna, Sona ve Prajapati'ye denk düşer; JUB IV, 5.1'deki Agni "Varuna'nın elçisidir". şafakta Savitr olur, öğlen Indra Varkuntha olur, gece Yamar'dır; J. IV. 137." Sujumpati diye gök'te, Maghava diye yerde isimlendirilir".

varuno yad rtayavesi, X.8.5) tutuşturduğu zaman Mitra oldun (bhacasi). Sen, ey Güçlü Oğul, evrensel tanrılar sana bağlı kalır; Indra Sen ölümlü ibadet edenlerden oldun. Genç kızlar için Aryalı oldun". I. 163.3'ün Tritası gibi". "Trita, iç eylem ile Sen oldun (asi..tritoguhyana vratena)". Yine R.V. III. 29.11: "Titan Tohum olarak o Tanunpat oldu (11) doğduğunda o Narasansa'dır. Anne olduğunda Matarisuan, kendi yolundaki Spiritus Rüzgârı oldu" (tanunyoat ucyate garbha asura narasanso bhavati yad viyayate matarisva yad amimita matari vatasya Sargu [garbha] abhauat sartuari, krş. III. 5.9). Spiritus Varuna'nın kendi özüdür (atma te vata, VII. 87.2) ve Vac'ın (X.125.8) soluğudur, bu soluğun formu görülemez fakat bütün tanrıların özü (atma)'dür (X.168.4).

Farklılaşmış görüntülerin münferit bir prensip olduğu kabul edilen önceki pasajlara RV. VI. 47.18 eklenebilir: "O her formun zıt formudur, bizim bakacağımız onun formudur; Indra sihirli güçleri ile çok şekilli olarak ilerler" (rüpan rüpan pratirüpan bubhüva tad asya rüpan cakşanaya, İndra mayabhih purürüpa İyate), bu pasaj Eckhart'ın şu sözlerine benzer: "Pek çok farklı şeylerin formu olan münferit bir form", bu da skolastik examplarizmin özetidir. SB. VIII. 7.3.10'daki şu ifadeler: "Öte dünyanın güneşi bu dünyaları bir ipe dizer gibi Kendi Ruhu üzerine dizer", BE VII.7 "Herşey benim üzerime dizilmiştir" ve x.20 "ben her varlığın kalbinde oturan Ruhum", RV I.115.I'de şu düşünceyi tekrarlarlar: "Güneş hareket eden ya da duran herşeyin ruhudur" x.121.2'de Hiranya garbha (Agni, Praja pati) "Ruhun vericisi" olarak (atmada) adlandırılır ve bu anlamda Agni I. 149.3'de "dörtyönlü cevher" diye geçer (Satatma [krş. bhari naun vandauano dadhati, V, 3.10]).

0.51.7'de Agni tanrılara kendi "paylarını" (bhagan) vermeye davet edilir ki bu onun rahip olarak özel görevidir.

(11) Tanunapat adı (Kendi kendinin torunu) iyi tanınan "Agni Agni tarafından tutuşturuldu" doktrinini formüle eder (RV I. 12.6., VIII, 43.14, buna göre rituel esnasında yeni Görhapastya eskisinden akıtılmalıdır. Krş. Sun-Theol, III. 32 A. ad I". Kendi kendini deruhte ederek (yani doğum ile insan doğasına bürünerek) Oğul'a hamledildi". Yani O, diğer şahsiyetlerin olduğu kadar Oğluna kendi eylemidir.

## - A -

**Âcârya:** Bazen *âchârya* diye de yazılan terim "öğretici" anlamına gelir ve Sankara , Yamuna veya Romanuya gibi önemli âlimleri belirtirken bir onur sıfatı olarak kullanılır.

**Ahimsa:** Jainist, Budist ve Hindu ahlaklarına "incitmeme" anlamına gelen bir terim. Hiçbir varlığın yaşamına engel olamama anlamında kullanılır. Özellikle Jainizm'de önemli dir, bununla birlkte Asoka'da olduğu gibi Budist liderlerde de önem kazanmıştır.

**Asura(lar):** Vedik ve post-vedik literatürde "karşıt tanrılar" anlamına gelir ve Hinduizm'de Asuraların karşıtı "deva" lardır.

**Âtman:** Muhtemelen "an", soluk almak, fiilinden türeyen bu kavram ve terim, dini anlamda Brahman veya nihai realitenin varlıklardaki eşdir. Brahman ve Atman birlikteliği Upanişadlarda açıkca görülebilir.

**Avatara:** "Boydan boya geçmek" anlamına gelen terim, özellikle Vaisnava Hinduizm'inde Tanrının kendini yeryüzünde zuhur ettirmesi anlamına gelir. Özellikle Vişnu avatara düşkündür, On avatarı vardır.

## - B -

**Bhagavat Gita:** "Tanrının Neşidesi" anlamına gelen B.G. Hindu yazınının en önemli eserlerinden biridir. Muhtemelen Hıristiyanlık çağından bir müddet önce derlenen bu eser, Personal bir ilahın felsefi izahı-

nı yapar.

**Brahma-Sutra**: (Brahma hakkında Aforizmalar) Badarayana'ya atfedilen bu eser felsefi bir vedanta tefsiridir.

## - C -

**Cybele (Kibele)**: Anadolu'da M.Ö. 2000'in sonlarından itibaren itibar gören tanrıça kültü. Kültün merkezi Frigya'daki Pessinus idi. Grek ve Roma topraklarında da saygı görmüştü.

## - D -

**Deva(lar)**: Pali ve Sanstrit'te "parlamak" anlamına gelen ve Hindu literatüründe "iyicil tanrıları" belirten bir kavram. Mamafih bu tanrılar Samsara yasalarına mahkumdu.

**Dahaka**: İran mitolojisinde üç başlı canavar Avesta ve diğer Pers metinlerinde geçer.

## - K -

**Karma**: "Eylem" anlamına gelir ve tenasüh inancı içinde insanın öldükten sonra yeniden dünyaya geliş şeklini belirleyen eylemler olarak düşünülür.

**Kibele**: bkz. Cybele.

**Krişna**: "Kara kişi" anlamına gelen Krışna Vişnu'nun en önemli avatarlarındandır. Bazı metinlerde Krısna personel bir figür olarak ortaya çıkar.

## - M -

**Marduk**: Babilon'un koruyucu tanrısı Enuma Elish destanında dünyanın yaratıcısı olarak gösterilir.

## - P -

**Purana(lar)** *"Eski Hikayeler"*: Hindu kutsal kanonunun bir parçası. Gupta dönemine tarihlenir. Kısmen bhakti hareketinin eseri olan Puranalar mitolojik tarih külliyatı niteliğindedir.

## - R -

**Re:** Mısır'da güneş tanrı ve devlet ilahı

**Rishi:** Vedik bilge veya kâhin

## - S -

**Sakti:** Hinduizm'de Tanrı'nın yaratıcı gücü. Dişil olarak düşünülmüştür.

**Samkhya:** Geleneksel altı Hindu okulundan biri. Bazen Yoga ekolü ile de özdeştirilir.

**Sankara:** Advaita Vedanta olarak bilinen Hindu teolojisinin en önemli savunucusu. M.S. 788'de doğmuştur. Hindu doktrinin ihyasında önemli rolü olmuştur.

**Sutra:** Ortodox Hindu geleneğinde ritüeller, ibadetler ve gelenklerle ilgili konuları içeren el kitapları.

## - T -

**Tiamat:** Enuma Elish'a göre Marduk'un öldürdüğü denizin şahıslandırılmış hali. Sık sık bir ejder olarak düşünülür.

## - U -

**Upanişadlar:** M.Ö. 800'e doğru meydana getirilen Hint Kutsal metinleri. Mistik, tek tanrıcı, hikmet literatürü arasında gösterilr. Genellikle spekülatif nitelikli filozofi sergiler. Hint dini edebyatında vahy olarak kabul edilir.

## KAYNAKÇA


ATKINS, S. D., "Puşan in the Sama, Yacus and Atharva Veda", J.O.A.O.S., Baltimore 1947.

BAELS, S., *Buddhist Records of the Western World.* London 1906.

BLOOMFIELD, M., *The Religion of the Veda.* New York 1908.

BROWN, W. N., "Theories of Creation in the Rig Veda", J.O.A.O.S., Baltimore 1965.

CAMPBELL, J., *Oriental Mythology,* London 1982.

CORLEY, F. J., *"The Emergence of Samsara in Vedic Thought"*, S.A., New York 1966.

ÇAĞDAŞ, K., "Hindistan'da İnek Kültü", A.Ü.D.T.C.F.D., Ankara 1964.

DALES, G.F., "New Investigations at Mohenjodaro", Ar., New York 1965.

DAMODARAN, K., *Indian Thought. A Critical Survey,* Bombay 1967.

ELİADE, M., *Myth and Reality*, New York 1963.

-------*History of Religious Idea.* (İng. Terc. W. R. Trask), c. I, Chicago 1982.

ELİZARENKOVA, T., "F.B.J. Kuiper. Fundamental Directions of his Scholarly Work", I.R.F.H.O.R., Amsterdam 1987.

FAIRSERVIS, W.A., *The Roots of Ancient India*, New York 1971.

FARAQHAR, J.N., *Outline of the Religious Literature of India.* London 1920.
FINEGAN, J., *The Archaeology of World Religions.* London 1965.
GİLBERT, W.H., *Peoples of India.* Washington 1944.
GONDA, J., "Agni in R.V. Samhita 9.66 and 67", J.O.R.A.S., London 1978.
GRIFFITH, T.H., *The Hymns of the Rig Veda.* Banaras 1920.
GUENON, R., *Studies in Hinduism.* (İng. Ter. I. K. Watson). New Delhi 1985.
HARRIS, R.B., *Neoplatonism and Indian Thought.* Norfolk 1982.
JASTROW, M., *Handbook on the History of Religion.* Boston tarihsiz.
JURJİ, J., *The Great Religions of the Modern World,* New Jersey 1940.
KEITH, B., *The Mythhology of All Races,* c. VI., New York 1964.
MACDONELL, A.A., *Hymns from the Rig Veda,* Calcutta tarihsiz.
MACKENZIE, D.A., *Indian Myth and Legend,* London 1913.
MAJUMDUR, R.C., *The History and Culture of the Indian People.* c. II., London 1951.
MÜLLER, M., *Sacred Books of the East,* c. XLII., XLVI., XXXII., London 1896, 19098.
---------*Contributions to the Science Mythology,* New York 1897.
NAGARAJA, M.S., "New Evidence for Neolithic Life in India". Ar., New York 1967.
PIGGOT, S., *Prehistoric India.* London 1950.
POTDAR, K.R., *Sacrifice in the Rig Veda.* Bombay 1953.
PRABHUBADA, A.S., *Srı Isopanişad,* London 1974.
RADHAKRISHNAN, S., *The Principle Upanişads,* New York 1953.
SANTHAM, K., *An Anthology of Indian Literatures.* New Delhi

1969.
SMITH, V.A., *The Oxford History of India*. Oxford 1970.
SRINAVASAN, D.M., "Vedic Rudra-Sıva", J.O.A.O.S., Baltimore 1983.
TÜMER, G., "Bîruni'nin Karşılaştırmalı Dinler Tarihi Çalışmaları" Bîruni'ye Armağan, Ankara 1974.
TÜMER, G., *Biruni'ye Göre Dinler ve İslâm Dini*. Ankara 1986.
WASSON, R.G., "The Soma of the Rig Veda. What was it?", J.O.A.O.S., Baltimore 1971.
WERNER, K., "Men, Gods and Powers in the Vedic Outlook", J.O.R.A.S., London 1982.
WHEELER, M., *The Indus Civilization*, Cambridge 1968.

**DİZİN**


Adem ve Havva: 61
Adhibhautika: 48
Adhidaivika: 49
Aghanya: 34
Agni: 53, 55, 56, 62
Amarna: 36
Angiras: 44
Apam Napat: 55
Arcika: 43
Asu: 48
Asura: 50
Attis: 55
Avatar: 62, 68
Avesta: 59
Azhi Dahaka: 55
Babil: 55
Bandhu: 27
Bharata Varsha: 26
Biruni: 20
Boğa Kültü: 34
Budizm: 70
Canas: 35
Ctesias: 18
Dev: 50
Deva: 50
Diamachus: 19
Dianizos: 19
Dravid: 30
Duija: 27
Dyaus: 51, 56, 57
Embroyonik gömülme: 34
Eusebius: 18
Evren: 55
Fe-Shien: 19
Grama: 36
Grhya: 50
Ghora: 54
Hallur: 34
Harappa: 29, 33
Hassu: 50
Henoteizm: 84
Hitit: 36
Hsing: 19
Hsueng Tseng: 19
Homa: 59
İbn Hazm: 20
İbn Nedim: 20
İnkarnasyon: 68
Kanonik: 26
Kibele: 55
Konfüçyanizm: 70
Kavayah: 89
Linga Taşıyıcılar: 37
Madhayami: 53
Mana: 48
Mandala: 41
Mattiwaza: 36
Matrika: 30
Megestenes: 18
Meriah: 33
Mesudi: 20